

”Jag vill inte kompa dina känslor”

En fallstudie av tonåringars musikutövande i relation till genusskapande

Av: Lotta Pettersson

Kandidatuppsats i kulturadministration (KULK10)

Avdelningen för kulturarbete och intermedialitet

Institutionen för kulturvetenskaper

Lunds Universitet

VT-12

Handledare: Mikael Askander

Examinator: Mats Arvidson

Abstract

"I don't want to accompany your feelings": a field study on teenagers exerting music in relation to doing gender

Women are less represented on the Swedish scene of popular music than men are. This fact, of course, has many explanations. With case studies among highschool students this essay strive to point out how social practices and structures of power affect girls and boys as subjects exerting music, their approaches and their possibilities and limits of action. The analytical tools are a combination of gender perspectives articulated by the gender scholar Yvonne Hirdman, and perspectives on power relations as explained by the philosopher and scholar of history of ideas Michel Foucault. Among the students and young musicians of this study, a great majority of girls are singers and an equivalent majority of boys play an instrument. The boys play in bands in greater extent than the girls, who more often choose to practice by themselves at home. Most of these young people say that role models in popular music is a crucial factor for their choice of instrument and becoming like these idols is a goal that keeps them inspired in their practicing. Most of them choose to follow role models of their own sex. The music industry is an enormous factor of power that strongly regulates the subjective actions and life choices of these young people, in patterns that reproduces division of men and women in musical contexts. The fact that the girls less often play in bands and tend to act more reserved than the boys when singing in band constellations is most likely a disadvantage for their career possibilities in popular music.

INNEHÅLL:

INLEDNING	1
Bakgrund	2
Syfte och frågeställning	3
Teoretiskt ramverk: genusperspektiv och maktstrukturer	3
Metod och material	7
Avgränsningar	10
Forskning om ungdomar, musik och genus	11
Disposition	13
UNDERSÖKNING	
Fältstudier och intervjuer	13
Musikgymnasium	15
Ensemblelektion 1	15
Ensemblelektion 2	16
Samtal med lärare	16
Intervjuer	17
Gruppintervju med tre tjejer	17
Gruppintervju med tre killar	18
Förebilders betydelse och ambivalens till genusproblematiken	19
Gymnasium med yrkesförberedande program	
Ensemblelektion 3	19
Samtal med lärare	20
Ungdomskulturhus för scenkonst	21
I replokalen	22
Livespelning	23
MUSIKLIVETS STRUKTURER	
Kulturindustrierna	24
Det svenska musikkivet och de kulturpolitiska målen	27
Musikens plats i det svenska skolsystemet	28
SLUTSATS	28
FÖRSLAG TILL VIDARE FORSKNING	30
SAMMANFATTNING	30
KÄLLFÖRTECKNING	31
BILAGOR	
Bilaga 1: Lathund för observationer	34
Bilaga 2: Intervjufrågor	36
Bilaga 3: Gruppintervju med tre tjejer	37
Bilaga 4: Gruppintervju med tre killar	38
Bilaga 5: Samtal med bandet i replokalen	40

INLEDNING

Under fyra år under 2000-talet medverkade jag ideellt i en musikförening som arrangerade sommarfester och konserter på en gård i den Nordvästskånska skogen. Varje vår satt vi och planerade programmet och våndades över att det var så svårt att hitta kvinnliga musiker till våra tillställningar. Målet var att engagera lika många manliga som kvinnliga musiker. Temat var folk- och världsmusik och vår ekonomi begränsad. Vi kom aldrig i närheten av målet – varje år dominerades spellistan av manliga musiker. När jag nu läser olika statistiska undersökningar om könsfördelning på musikområdet, bekräftas bilden av att män oftare står på landets musikscener. Jag tror att det finns en mängd förklaringar och samverkande faktorer till kvinnors underrepresentation inom professionellt och semiprofessionellt musikskapande. En del av förklaringen finns troligen i mönster som befästs i ungdomsåren. Följande citat fanns i bloggen "genusnytt", i början av detta år 2012:

"Kvinnor väljer ofta att låta bli att engagera sig i musik så jag ser inte det rimliga att de själva kommer och gnäller efteråt och vill ha upprättelse. Ingen hindrar kvinnor från att börja fila på ett instrument i början av tonåren precis som manliga musiker och harva på flera år i replokalen/hemstudion. Detsamma gäller såklart även när det kommer till låtskrivare och "komponister". Om man inte gör det så kan man heller inte förvänta sig att det skall finnas några större mängder kvinnliga artister. Kvotering my ass! Börja spela istället brudar så ger det där sig automatiskt så småningom".¹

Nej, ingen hindrar säkert tjejer handgripligen från att spela. Men om det är så att tjejer i mindre utsträckning än killar gör så - vad beror det på?

Inspirerad av socialantropologen Fanny Ambjörnssons undersökning av sociala mönster och genusskapande bland gymnasietjejer, vill jag i denna uppsats undersöka strukturella och sociala faktorer som påverkar unga människors val av och vanor kring musikskapande.²

Föremål för min undersökning är ungdomar i gymnasieåldern. Att förstå hur kulturuttrycken används i praktiken är ett viktigt perspektiv för kulturadministratörer att utgå ifrån för att i yrkeslivet kunna sträva efter att uppmuntra representanter ur alla grupper att delta i att skapa och formulera vår gemensamma offentlighet och kultur.

¹ Joe Black, signatur i diskussion initierad av bloggaren och författaren Pär Ström, <http://genusnytt.wordpress.com/2012/02/12/atta-miljoner-till-jamstalldhet-i-musiken/>, hämtad 2012-05-03

² Syftet beskrivs mer specifikt på sid.3

Bakgrund

SOM-institutets undersökning av svenskarnas kulturvanor mellan åren 2007-2010, under tabellen med den allmänna frågan om man ”spelat musikinstrument under de senaste 12 månaderna”, visar ingen större spridning mellan mäns och kvinnors vanor.³ Bland de som examineras från musikhögskolor är könsfördelningen i princip jämn. Detsamma gäller läget i landets orkestrar. I övriga professionella sammanhang är skillnaden desto större. Som exempel på jämställdhetsläget för en scen för populärmusik i Sverige har Gröna Lund bokat 4 kvinnliga artister av 50 totalt, för sommaren 2012.⁴ Bland de som får utmärkelser och ekonomiskt stöd är majoriteten män.⁵ Så är det inom många genrer. Statens kulturråds fonogramstöd gick år 2009 till 70 män och 17 kvinnor. Av kulturrådets stöd till fria musikgrupper har 70-80 procent gått till män 2001-2008. Polarpriset har delats ut till 30 män och fyra kvinnor sedan starten 1992. Vid P3-Guldgalan 2010 gick 8 priser till män och 1 till en kvinna. De mest jämställda åren i sammanhanget var 2004-2006 då 7 män och 3 kvinnor fick pris. Samma tillställning 2012 var 20 procent av de nominerade kvinnliga artister och bland de som uppträdde var den manliga överrepresentationen stor.⁶ Jazzradion i P2 delade 2011 ut det årliga priset ”guldkatten” till kvinnliga artister i flera kategorier.⁷ Detta är ovanligt i sammanhanget: utslaget på åren 1993-2011 är de manliga vinnarna i stor majoritet.⁸

Hur nomineringarna till de ovan nämnda bidragen och utnämningarna går till tål förstås att granskas. Men jag är nyfiken på vad som händer långt tidigare, i det sociala spelet bland de unga människor som drömmer om och siktar på en musikkariär. I de umgängeskretsar jag ingått i genom åren, från uppväxten tills nu när jag har passerat 30, har det med få undantag varit pojkar eller män som har tagit initiativ till musikspel och sång. Vi tjejer har suttit

³ SOM-institutet är en opartisk organisation som undersöker svenskarnas värderingar och den svenska samhällsutvecklingen. Akronymen SOM står för Samhälle, Opinion och Massmedier. Undersökningen om kulturvanor är ställd till 3000 personer. Omkring 20 procent av de som svarat hade använt ett musikinstrument under föregående år. Samma undersökning har gjorts årligen sedan 2007. Resultatet varierar mellan 17-21 procent bland kvinnorna, mellan 17-25 procent bland männen. År 2007 var siffran högst i gruppen kvinnor, åren 2008-2011 har siffran varit något högre för gruppen män.
http://www.som.gu.se/digitalAssets/1373/1373454_kulturvanor-i-sverige-1987-2011.pdf, tabell 14a, hämtad 2012-07-22.

⁴ http://www.dn.se/Pages/Article.aspx?id=809278_Article&epslanguage=sv, hämtad 2012-05-27.

⁵ Erika Libeck Lindahl (research åt radioprogrammet *Mitt i Musiken*),

<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=3358&artikel=3487224>, hämtad 2012-05-27.

⁶ http://svt.se/2.35188/1.1856536/p3_bottennapp_fo_r_jamstalldheten&from=rss, hämtad 2012-07-28.

⁷ <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=3735&artikel=4419981>, hämtad 2013-01-03

⁸ <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=3358&artikel=3487224>, hämtad 2012-08-21.

bredvid och lyssnat. Först i ensamhet tar jag eller någon av mina väninnor fram gitarren och sjunger, oftast utan att låta musicerandet bli en del av det gemensamma, något att umgås kring. Hur kommer det sig att vi trillar in i detta mönster? Hur ser det ut bland de som är hälften så gamla som jag, och som kanske blir professionella musiker i framtiden? Min uppsats är inte den första akademiska text som tar upp dessa frågor. En presentation av några forskningsinsatser om genus och musik bland ungdomar presenteras senare, liksom min undersöknings relevans i relation till denna tidigare forskning.

Syfte och frågeställning

Det övergripande syftet med uppsatsen är att försöka identifiera en bidragande förklaring till kvinnors underrepresentation på Sveriges musikscener. Det specifika syftet är att genom en fallstudie undersöka exempel på gymnasieungdomars musikutövande i relation till genusprocesser, det vill säga ett ständigt skapande och återskapande av identiteter utifrån kön i relation till sociala förväntningar och strukturer. Tonvikten ligger på tjejers villkor, eftersom det identifierade problemet är deras underrepresentation. Men killarnas villkor kommer även att beröras, såväl i relation till tjejerna som för det som kännetecknar deras genusskapande. Uppsatsens frågeställning är: hur påverkar strukturella faktorer och sociala principer tjejers och killars förhållningssätt, möjligheter och handlingsutrymme som musikskapande subjekt?

Teoretiskt ramverk: genusperspektiv och maktstrukturer

Det teoretiska ramverket för uppsatsen är en kombination av två huvudperspektiv. Genusperspektivet är det mest centrala för denna studie, där utgår jag främst från Yvonne Hirdman, som är genusforskare. Antropologen Fanny Ambjörnssons avhandling *I en klass för sig: genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer* (2004), har varit av stor vikt för utformandet av min frågeställning, teori, metod och text. Det andra huvudperspektivet kommer från filosofen och idéhistorikern Michel Foucault och hans teorier om maktrelationer och kommunicerande relationer i det moderna samhällets strukturer från politisk till individuell nivå. Denna dimension är särskilt viktig för att betona studiens relation

till övergripande strukturer i musiklivet. Därutöver används ett betraktelsesätt från antropologen Lasse Berg, en ingång som framför allt redogör något om min egen människosyn och därför kan återspeglas i mitt sätt att tolka iakttagelser och resultat i min studie.

Nationalencyklopedin skriver att genus är ett: "begrepp inom humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning och teoribildning som används för att förstå och urskilja de föreställningar, idéer och handlingar som sammantagna formar människors sociala kön".⁹ Poängen med begreppet genus (engelskans *gender*) är att det blir möjligt att tala om kön utan att begränsa sig till orden man och kvinna, som redan är laddade med implicita egenskaper. Begreppet började användas i Sverige under 80-talet. Under 1960-talet hade kvinnoforskningen talat om könsroller.¹⁰ Men roller och arbetsuppgifter förändras ständigt. Användningen av genus är mer flexibelt än könsrollsbegreppet. Det är relationen mellan könen, konstruktion av motsatser och fördelning av makt som hamnar under lupp, medan uttrycken för skillnad kan variera över tid, mellan olika fält och geografiska områden. Och "Föreställningar om en förgivet tagen och naturaliserad heterosexualitet ses som en avgörande komponent i konstruktionen av kvinnlighet och manlighet".¹¹ Det görs ständigt skillnader mellan människor med kvinno- respektive manskroppar som bärare av vissa egenskaper, och skillnaderna tar sig alltjämt nya uttryck. Män och kvinnor görs till stereotyper, som byggs upp av såväl återkommande som av föränderliga föreställningar.¹² Åtskillnaden i sig är central. I handlingar, i betydelsebärande tecken och inte minst i språket, i det skrivna och i det talade språket, i småprat och skämt kan man få syn på särskillnaden. Här avslöjas mäns och kvinnors förväntade handlingsutrymme. Exempel på betydelsebärande tecken kan vara intressen eller rekvisita såsom kläder och accessoarer.¹³ Förutom åtskillnaden finns en maktfaktor och en värderingsordning; Hirdman går igenom citat av många av västvärldens tunga namn genom historien och visar att den stereotypa åtskillnaden sedan antikens dagar, har placerat kvinnan i underläge. Och hon menar att maktfördelningen och synen på könen alltjämt råder. Mannen är norm, kvinnan är

⁹ Yvonne Hirdman och Ulla Manns, *Nationalencyklopedin*, genus: <http://www.ne.se/lang/genus/181336>, hämtad 2012-05-07

¹⁰ Yvonne Hirdman, *Genus: om det stabilas föränderliga former*, Malmö, 2003, s.11-16

¹¹ Yvonne Hirdman och Ulla Manns, *Nationalencyklopedin*, genus: <http://www.ne.se/lang/genus/181336>, hämtad 2012-05-07

¹² Yvonne Hirdman, *Genus: om det stabilas föränderliga former*, Malmö, 2003, s.26

¹³ Aa, s.72-73

undantaget, den särskilda.¹⁴ En företeelse som kan göra könsmaktsordningen tydlig är när en kvinna bryter det förväntade beteendet och det upplevs som positivt.¹⁵ När en man istället beträder kvinnodominerade domäner, åtföljs det ofta av någon typ av förändring, inte sällan genom att nya verktyg introduceras. När kvinnor går in i mäns domäner sker inte några sådana förändringar. Hirdman menar att man genom dessa förändringar skyddar män från att förlöjligas. Ett annat sätt som genus manifesteras på är homosocialiteten, det vill säga att man umgås med personer av samma kön.¹⁶

Michel Foucault har arbetat omfattande med teorier om makt. Här använder jag de aspekter som finns i texten "The Subject and Power" (1982).¹⁷ Foucaults resonemang behandlar hur maktutövning och kommunikation sker på olika nivåer i ett samhälle och hur dessa står i förbindelse med varandra, från politiska instanser till individnivå. Han menar att maktrelationer inte behöver innebära att en individ är kuvad och förtryckt av en makthavare, makt kan också både produceras och implementeras av individen.¹⁸ De stora maktstrukturerna såsom statens politik, är beroende av lokala maktrelationer.¹⁹ De västerländska nationalstaterna använder en form av makt som genomsyrar hela samhället och våra liv. Även vårt sociala och själsliga liv styrs på olika sätt delvis utifrån den politiska makten. Kulturinstitutionerna och kulturindustrierna utgör inget undantag. Olika strukturer har inbyggda möjligheter eller potential till maktutövning.²⁰ Man kan påverka andra genom sitt agerande. Att agera och reagera på ett visst sätt på andras handlingar kan få betydelse för deras handlingar i framtiden, man hjälper till att bygga strukturen i fältet inom vilket man verkar.²¹ Foucault menar att kommunikation, som till exempel kan ske genom tecken och språk, är en viktig del i hur makt uttrycks.²² Att utöva makt är att påverka någon annans agerande och denna andra måste vara fri, i bemärkelsen att det finns alternativ för hans handlingar. En institution, som en läroinstitution, består av en mängd faktorer och aktörer

¹⁴ Yvonne Hirdman, *Genus: om det stabila föränderliga former*, Malmö, 2003, s.26-46

¹⁵ Aa, s.66.

¹⁶ Aa, s.69-70.

¹⁷ Michel Foucault, "the Subject and Power", James D. Faubion (red), i *Essential works of Foucault 1954-1984*, vol.3, Power, New York, 2000, s.xix

¹⁸ Colin Gordon, introduktion till Foucault, Michel, James D. Faubion (red), *Essential works of Foucault 1954-1984*, vol.3, Power, New York, 2000, s.xix.

¹⁹ Aa, s.xxvii.

²⁰ Michel Foucault, "the Subject and Power", i James D. Faubion (red), *Essential works of Foucault 1954-1984*, vol.3, Power, New York, 2000, s.340.

²¹ Aa, s.340-341.

²² Aa, s.377,378.

som var och en är meningsbärande och har sin karaktär och sin funktion i sammanhanget.²³ I min studie utgör platserna jag besöker, två skolor och ett ungdomskulturhus, sådana institutioner eller mikrostrukturer. Makt kan utövas i vardagen och hjälper till att skapa identiteter. Individer blir subjekt och uttrycker sig på sätt som förväntas både av hen själv och av andra.²⁴ Liksom Hirdman och Ambjörnsson, talar Foucault om motsatser, att människor kategoriserar sig själva och varandra genom åtskillnad.²⁵ Med anledning av att mer än tre decennier har passerat sedan Foucault skrev sin text, gör jag ett tillägg eller en modifikation när det gäller maktfaktorer. Texten gavs ut 1982. Sedan dess har marknaden i västvärlden och i Sverige fått en allt starkare roll, även på kulturområdet. I rollen att påverka människors val av och spel kring identitet och subkulturer har marknaden, utbudet av varor och reklamens budskap, fått ett enormt inflytande.²⁶ Foucault skriver om nationalstaten som den största makten, men här kommer jag att betrakta kulturindustrierna som en lika inflytelserik maktinstans, parallell med den statliga.²⁷ Kulturindustrierna utgör också en liknande makt som den Foucault beskriver att staten har, i bemärkelsen att makten kommer uppifrån men är beroende av strukturer på lägre nivåer, ända till individnivå och dess budskap genomsyrar våra liv, våra drömmar och handlingar.

En annan forskare som jag stödjer mig mot är antropologen Lasse Berg. Jag har tidigare läst en A-kurs i socialantropologi och via litteraturen där har jag stött på många teorier om och erfarenheter av människors levnadssätt och kulturer, men inte någon som på liknande sätt som Berg har satt ner foten och uttalat sig om hur människan är beskaffad. Berg har lång erfarenhet av fältstudier bland människor som lever i vitt skilda kulturer och betingelser, inte minst har han studerat de sydafrikanska nomader som av de flesta forskare anses leva som människan har levt under långa och avgörande perioder under vår arts evolution.²⁸ Han har under decennier tagit del av den senaste forskningen om människans ursprung och förutsättningar, rest jorden runt och träffat forskare från en rad områden inom både

²³ Michel Foucault, "the Subject and Power", i James D. Faubion (red), *Essential works of Foucault 1954-1984*, vol.3, Power, New York, 2000, s.338.

²⁴ Aa, s.331.

²⁵ Aa, s.326,344.

²⁶ David Hesmondhalgh, *Cultural Industries*, London, 2007, s.1-3.

²⁷ Med kulturindustrierna avser jag industrin för alla möjliga varor som cirkulerar i samhället som är laddade med estetiska och symboliska värden. Musikindustrin ingår i denna breda benämning. Hesmondhalgh, Aa s. 3-4. I uppsatsen beskrivs kulturindustrierna närmare på s. 23.

²⁸ Lasse Berg, *Världens ålder: om rasism, människans godhet och livets mening*, Stockholm, 1994.

naturvetenskap och samhällsvetenskap.²⁹ Utifrån allt detta förklarar Berg att människan i hög grad är en samarbetande, empatisk och anpassningsbar varelse som vill tillhöra en gemenskap. Jag nämner Berg framför allt för att redogöra något om mig själv och min ingång som forskare i min egen studie. Lasse Bergs argument har följt mig sedan jag för mer än tio år sedan läste hans bok *Världens ålder* (1994), där jag första gången stötte på hans forskning. Sedan dess har den människosynen mer eller mindre internaliserats hos mig. Kort sagt så går jag in i min studie och tolkar empirin med en tonvikt på människor som sociala varelser som är intresserade av samhörighet snarare än av individuell framgång. Personfixeringen inom musikbranschen ser jag inte som en motsättning till detta, då min uppfattning är att drömmen om personlig framgång också är drömmen om popularitet. Anpassning innebär inte ren imitation. Snarare handlar det om en förmåga att hålla sig inom ramarna för de överenskommelser som ständigt görs och omförhandlas inom grupper.

Jag vill också nämna något om min närhet till ungdomarnas situation. Som relativt ung kvinna i Sverige som då och då rör mig i kretsar av musiker på olika nivåer, har jag själv erfarenheter av de sociala mönster som bekräftar åtskillnad mellan könen just i samband med musikutövning. Den erfarenheten gör att jag dels kan komma nära ungdomarnas verklighet i detta avseende, men det har också varit viktigt att vara uppmärksam på mina förutfattade meningar, såväl i frågeformuleringar som i själva mötet med ungdomarna och de villkor som råder i deras sammanhang och för deras generation.

Fanny Ambjörnssons avhandling är som sagt viktig för mitt arbete med uppsatsen. Hennes teoretiska ingångar har hjälpt mig att hitta, välja och finna relevansen i Hirdmans och Foucaults teorier. Ambjörnssons forskning producerar kunskap om hur genus kan uttryckas bland gymnasietjejer och detta drar jag nytta av under fältarbetet. På vilket sätt detta påverkat min studie berörs längre fram i uppsatsen.

Metod och material

Undersökningen gjordes i form av en fallstudie där musicerande ungdomar i gymnasieålder observerades och intervjuades. En fallstudie gör det möjligt att gå på djupet på ett sätt som

²⁹ Lasse Berg, *Gryning över Kalahari: hur människan blev människa*, Stockholm, 2007, s.14-23.

till exempel enkäter inte kan. Men en fallstudie kan i regel inte sägas producera generell kunskap om ett större område. Den säger något om fenomenet i just det eller de studerade fallen.³⁰ En fallstudie kan dock ge indicier på vad som skulle kunna gälla generellt och är därför en bra utgångspunkt för vidare forskning. Fallstudien är en kvalitativ metod som passar mitt syfte väl då den möjliggör en fördjupning och närhet till det studerade fenomenet.

Även om min metod liknade den antropologiska metoden deltagande observation, vill jag understryka att min studie inte har varit en sådan; därtill har tiden varit alltför knapp.³¹ En antropologs deltagande observation innebär att forskaren är nära sina respondenter i åtminstone några månader, ofta ett eller flera år.³² Min undersökning har varit begränsad till ett litet antal tillfällen och speglar ett litet utsnitt av verkligheten som kan relateras till samhällsstrukturen. Men bortsett från avgränsningarna, har jag försökt komma så nära antropologens metod som möjligt. Fanny Ambjörnsson har i fältarbetet inför sin avhandling lyckats skapa väldigt öppna samtalsituationer med sina respondenter. Den aspekten av hennes metod har verkat fruktbar ur forskningssynpunkt och den har funnits som ett sorts ideal i bakhuvudet under mitt arbete med uppsatsen.

Utifrån de teoretiska utgångspunkterna ovan har jag haft ett antal analytiska verktyg till mitt förfogande. Det centrala för min fallstudie var dels att förstå hur genus skapas genom åtskillnad, dels sökte jag efter inflytande från övergripande makt- och kommunikationsstrukturer. Även klass, etnicitet, sexuell läggning och andra personliga omständigheter spelar förstås roll för ungdomarnas agerande, dessa faktorer berörs i viss mån i uppsatsen men utgör inte något huvudspår.

Jag valde att studera ungdomar i just gymnasieålder dels eftersom de står på tröskeln till vuxenvärlden och är således de som eventuellt snart ska bli de som konkurrerar om att ta plats på scen, men också de som väljer bort att satsa på musiken. Jag har ibland stött på personer som har en uppfattning att ojämställdhet mellan könen är ett problem i äldre generationer men att den är försumbar bland yngre. Den uppfattningen har väckt min nyfikenhet på den yngre generationen - de som är tonåringar nu. En fördel för mig som

³⁰ Rolf Ejvegård, *Vetenskaplig metod*, Lund, 2009, s.35-36.

³¹ Aa, s.76-77.

³² Thomas Hylland Eriksen, *Små platser – stora frågor: en introduktion till socialantropologi* (översättning: Mats Söderlind), Nora, 2000.

forskare bland ungdomar var att jag kunde ha en distans till dem som vore svårare att hålla med vuxna. Ungdomarna är också intressanta att relatera just till kulturindustrierna, eftersom reklambudskap ofta riktar sig till och hyllar ungdom.³³

Ungdomarna representeras här av tre skolklasser från två olika skolor i södra Sverige som jag besökte i deras musikklassrum. Jag besökte även ett ungdomskulturhus med inriktning på just musik och scenkonst, en eftermiddag och en kväll vistades jag där. Dels befann jag mig i verksamheterna och observerade ungdomarna. Då är ungdomarna respondenter vilket innebär att de utgör en del av det studerade fenomenet.³⁴ Dels gjorde jag gruppintervjuer. Då är ungdomarna informanter vilket innebär att de ger mig information om fenomenet. Här är de delvis också respondenter, när jag analyserar intervjuerna låter jag inte alltid deras ord stå för deras sanning, det finns nyanser i samtalen som ger mig information bortom orden. Intervjuerna gjordes med öppna frågor vilket innebär att jag inte serverade svarsalternativ utan lät informanterna formulera svaren.³⁵ Utöver intervjuerna hade jag mer informella samtal med ungdomarna. I linje med Ambjörnssons metod strävade jag både i samtal och i intervjuer efter att låta ungdomarna prata fritt med varandra kring en viss fråga. Valet att göra intervjuer och samtal i grupp istället för enskilt har att göra med att jag ville komma så nära ungdomarnas sociala verklighet som möjligt, gruppintervjun möjliggör nyanser och en större bredd av åsikter än den enskilda intervjun.³⁶ Min roll i samtalet blev som en moderator och jag såg till att gruppen inte flydde från ämnet; jag strävade också efter att fördela ordet så att alla skulle komma till tals.³⁷ Intervjuerna spelades inte in, de finns enbart i form av minnesanteckningar. Detta innebär förvisso att jag inte kunnat få med allt som sagts och jag har inte fångat upp direkta citat i den utsträckning som jag hade önskat. Beslutet att inte rigga inspelningsutrustning i intervjusituationen togs strax innan intervjuerna, då jag upplevde att tekniken skulle kunna äventyra möjligheten att på begränsad tid kunna skapa ett så naturligt samtal som möjligt. Informationen från

³³ Detta konstaterar jag genom en snabb överblick över reklambilder i svenska offentliga miljöer och på internet. En stor andel av dessa bilder avbildar tonåringar, mycket unga vuxna eller vuxna med ungdomligt utseende. Att företag ofta riktar sin reklam till ungdomar bekräftas bland annat i studiematerialet "Mediasmart", <http://www.mediasmart.se/?get=content&action=view&id=127-29>, hämtad 2012-08-21.

³⁴ Jenny Johannisson, *Det lokala möter världen: kulturpolitiskt förändringsarbete i 1990-talets Göteborg*, Borås, 2006 s.37-38.

³⁵ Bill Gillham, *Forskningsintervjun: tekniker och genomförande* (översättning Emily Jamison Gromark), Lund, 2008, s.103, 117, 157.

³⁶ Aa, s.100.

³⁷ Aa, s. 98.

ungdomarna kompletteras med samtal med personal som arbetar i de verksamheter jag besöker. Iakttagelserna i fältarbetet och den information jag fick i intervjuer och samtal utgör mitt empiriska material. Detta tolkas sedan och relateras till det teoretiska ramverket.

Avgränsningar

En diskussion som pågått länge inom genusforskningen är det problematiska med att det underordnade könet personifieras av vita medelklasskvinnor i västvärlden. I genusforskningens barndom under 1980-talet har man tagit för lite hänsyn till andra typer av hierarkiska faktorer som rör etnicitet, ålder, geografisk hemvist och klass. Ett nytt forskningsgrepp är under framväxt: intersektionalitet, som förenar klass- etnicitets- och genusperspektivet.³⁸ Ambjörnsson har i sin avhandling gjort sina iakttagelser utifrån dessa tre perspektiv samt sexualitet. Jag lägger störst tyngd på genusperspektivet, dels för att jag tror att jag kan komma nära tack vare mina egna erfarenheter av att vara ung kvinna i musiksammanhang, dels så hinner jag inte fördjupa mig inom allt för många perspektiv inom arbetstiden för denna uppsats. Det finns heller inte utrymme för djupintervjuer i olika grupper för jämförande. Men jag är väl medveten om klass- och etnicitetsfaktorerna och har tagit hänsyn till dem när jag valt skolklass att studera. Jag kommer också ta dessa faktorer i beaktande när jag analyserar materialet.

När det gäller val av skola ville jag att eleverna skulle representera en bred bild när det gäller social och ekonomisk bakgrund. Genom att studera ungdomarnas beteende kring musikskapande i både skolmiljö och i fritidsmiljö hoppades jag kunna få en nyanserad bild där både "vanliga" elever och ungdomar med musik som specialintresse syns. Det visade sig vara svårt att få tillgång till en sådan bredd. Den främsta förklaringen till detta är att "estetiskt tillval" har upphört att vara ett obligatoriskt skolämne på gymnasiet, vilket har lett till att många gymnasier har slutat att bedriva musikundervisning. De flesta ungdomar jag har träffat i fältarbetet har musik som specialintresse. Undantag från detta är en av musiklektionerna, "Lektion 3", som utspelar sig på en yrkesförberedande gymnasieskola. Den lektionen hade dock en alltför låg närvaro för att jag skulle kunna göra de observationer

³⁸ Paulina de los Reyes (red), Gröndahl, Satu (red), *Framtidens feminismer: intersektionella interventioner i den feministiska debatten*, Hägersten, 2007, samt de los Reyes, Paulina, NE: intersektionalitet, <http://www.ne.se/lang/intersektionalitet>, *Nationalencyklopedin*, hämtad 2012-05-29.

jag förberett mig på. Erfarenheterna från detta besök saknar inte relevans, men de kommer att behandlas som avvikande exempel i sammanhanget. Den information som ligger till huvudsaklig grund för mina slutsatser har alltså samlats in bland ungdomar med särskilt musikintresse. Inom de grupperna fanns tecken på viss spridning när det gäller socioekonomisk och etnisk bakgrund, även om detta inte berörs specifikt i uppsatsens avhandlande del.

Av det som finns skrivet i ämnet har jag inte haft möjlighet att överblicka, än mindre närläsa, allt. Bland den litteratur jag har hittat har jag valt att använda det som jag bedömt vara det mest relevanta för studien. Personerna som observerats och intervjuats är naturligtvis hela personligheter med bakgrunder och med olika roller i olika sammanhang. Men tiden och uppsatsens omfattning är alltför knapp för att göra längre bredare studie där fler faktorer kan tas i beaktande. Det är aspekten åtskillnad på grund av kön jag är ute efter att se och förstå.

Forskning om ungdomar, musik och genus

Bland den kunskap om ungdomar och genusrelaterat beteende som producerats i akademiskt sammanhang finns den tidigare nämnda Fanny Ambjörnssons avhandling *I en klass för sig: genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*.³⁹ En jämförelse mellan två skolklasser med elever i samma åldrar, visar att kvinnligt genus i den ena gruppen uttrycks genom att vara diskret, lågmäld prydlig och duktig, medan tjejer i den andra gruppen tar plats, pratar högt, spottar och svär, och klär sig sexuellt utmanande. Ambjörnsson förklarar skillnaden med att tjejerna representerar olika samhällsklasser. Det som kännetecknar båda grupperna är att beteendenas funktion i båda fallen innebär ett tjejgruppens särskiljande från såväl pojkarnas, andra samhällsklassers, som sexuellt eller etniskt avvikande personers beteende. Det handlar om att visa tillhörighet och att upprätthålla normer.

Om tonåringar och musik finns Åsa Bergmans avhandling *Växa upp med musik* (2009).⁴⁰ Den bygger på en etnografisk studie i en högstadielklass 2002-2005 och undersöker hur musik används för att skapa identitet. Bland annat tar hon upp frågor om musik i skolan och på

³⁹ Fanny Ambjörnsson, *I en klass för sig: genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*, Stockholm, 2004

⁴⁰ Åsa Bergman, *Växa upp med musik, ungdomars musikanvändande i skolan och på fritiden*, Göteborg, 2009.

fritiden, om medias inverkan, om musiksmak och om sammanhang och former för eget musicerande kopplat till genus. Även Ann Werners avhandling *Smittsamt: en kulturstudie av musikbruk bland tonårstjejer* (2009) handlar om musik och tonåringar i högstadieåldern. Undersökningen är medieetnografisk och behandlar hur musikanvändande och utövning kan användas i sociala relationer genom olika ingångar som digital teknik och känslors betydelse vid musikavlyssning. Werner liknar flödet av musikytringar, deras spridning och sociala praktiker kring dem, vid en smitta, en ständigt pågående process som skapar både samhörighet och barriärer.⁴¹

Ett statligt initiativ för genusproblematiken på scenkonstområdet är *Plats på scen: betänkande av Kommittén för jämställdhet inom scenkonstområdet* (2006), som utreder jämställdheten på scenkonstområdet och föreslår åtgärder för förändring. Texten belyser problemet ur en mängd kvalitativa perspektiv som "konstnärlig frihet som argument mot förändring", "sexuella trakasserier och trakasserier på grund av kön", om heterosexualitet som norm⁴² och om "könsmaktordningen inom scenkonstområdet".⁴³ Betänkandet behandlar och riktar sig till näringslivet och statliga institutioner, inklusive konstnärliga högskole- och universitetsutbildningar. Däremot behandlar den inte skolvärlden för de yngre åldrarna. *Plats på scen* betonar främst problem inom teaterområdet. Musik och dans berörs till viss del i betänkandet.

Perspektiven i min studie ligger nära genusaspekterna i både Werners och Bergmans forskning. Fälten vi undersöker skiljer sig tydligast med tanke på ungdomarnas ålder och att mellan fem och tio år har gått sedan de gjorde sina fältstudier. Där de teoretiska och metodologiska ingångarna tangerar varandra är det intressant att jämföra resultaten. Genom att relatera föreliggande fallstudie till liknande forskning hamnar den i ett vidgat sammanhang och fallstudien blir mindre av en isolerad företeelse. Både Bergman och Werner diskuterar musikanvändning som uttryck för identitet. Även om perspektivet är relevant väljer undviker jag att lägga någon stor vikt vid begreppet identitet i min studie. Identiteter skapas och uttrycks ständigt och är hela tiden föränderliga eftersom tiden går och

⁴¹ Ann Werner, *Smittsamt: en kulturstudie av musikbruk bland tonårstjejer*, Umeå, 2009, s.228-229.

⁴² "Män som dansar är inga riktiga män" i *Plats på scen: Betänkande av Kommittén för jämställdhet inom scenkonstområdet*, Stockholm, 2006, s.89-90.

⁴³ *Plats på scen: Betänkande av kommittén för jämställdhet inom scenkonstområdet*, Stockholm, 2006, s.37-39, 85, 398-404.

omvärlden och personer förändras. Dessutom uttrycks och upplevs identiteter olika i olika situationer. Själva görandet och motiven för görandet ser jag som en mer primär beskrivning av verkligheten, medan identitetsbegreppet kan användas som förklaringsmodell och på sätt och vis en omväg. Samtidigt kan begreppet i sig vara laddat med värderingar. I vår tid av globalisering av människor och varor tycks utbudet av livsval vara oändligt. Mitt intryck är att journalistik och forskning lägger stor vikt vid människors rätt till sina identiteter ofta utan att problematisera begreppet. Ann Werner tar hjälp av Judith Butler och Patricia Hill Collins för att diskutera identitetsbegreppet och poängterar att identiteter hela tiden korsbefruktas, görs och omskapas.⁴⁴ Och kan därmed inte ses som något statiskt, att man har eller bär en identitet. I denna uppsats beskrivs agerande och motiv för det istället för att förklara handlingar via motivet att bygga upp eller uttrycka sin identitet. I den tidigare forskning som jag tagit del av saknas en tydlig koppling mellan tonåringarnas vardag och större maktstrukturer, ett perspektiv som är särskilt relevant i ämnet kulturadministration. Beskrivningen av kulturindustrierna görs utifrån ett internationellt och framför allt västerländskt sammanhang. Min studie och den tidigare forskning som relateras till den tar enbart upp exempel från Sverige.

Disposition

Uppsatsens avhandlande del redovisar valda delar av observationerna och intervjuerna och beskriver genusrelaterat beteende. Därefter redogörs kort för strukturer som kan påverka ungdomarnas handlingar och strategier, nämligen kulturindustrierna, det svenska kulturlivet och musikens plats i det svenska skolsystemet. I slutsatsen relateras mitt material till dessa övergripande strukturer.

UNDERSÖKNING

Fältstudier och intervjuer

⁴⁴ Ann Werner, *Smittsamt: en kulturstudie om musikbruk bland tonårstjejer*, Umeå, 2009, s.30.

Under observationerna gjorde jag noggranna anteckningar bland annat om kroppsspråk, dialog och initiativförmåga. En lathund för observationerna redovisas som bilaga, likaså intervjufrågorna i sin helhet, samt sammanfattade versioner av intervjuerna. En forskningsetisk ståndpunkt jag har tagit är att varken personer eller verksamheter förekommer här med sina riktiga namn. Redan i första kontakten med verksamheterna förklarade jag att ingen kommer att förekomma med sitt eget namn i uppsatsen, framför allt av respekt för ungdomarna men även för att materialet inte ska behöva reduceras ifall känsliga uppgifter kommer fram i samtalen. Med tanke på att tiden varit begränsad hade det blivit ett allt för omfattande arbete att låta samtliga informanter och respondenter själva läsa och eventuellt korrigera sina uttalanden, detta hade annars varit en möjlig väg. Personerna kan troligen känna igen sig själva och sina kamrater trots fingerade namn, men genom att inte ange verksamheternas namn blir texterna inte sökbara utifrån dessa, en faktor som jag anser vara rimlig för att skyddandet av personernas identiteter ska ha en trovärdig verkan. För att ändå kunna visa på informationens äkthet finns mina anteckningar där de riktiga namnen förekommer, angivna som opublicerade källor i källförteckningen. Informationen går alltså att spåra men förblir i min ägo. Intervjuerna har inte spelats in. En del anteckningar gjordes under samtalen, resten antecknades omedelbart efteråt. Under fältarbetets gång har jag reflekterat över min metod och gjort mindre justeringar efter hand. Intervjufrågorna såsom de redovisas i bilagan har fungerat som stöd men i praktiken improviserade jag delvis med dessa som utgångspunkt. I såväl intervjuer som observationer har jag varit öppen för oförväntade moment och dessa har jag tagit fasta på i den aktuella och i efterföljande situationer. I uppsatsen benämner jag oftast ungdomarna som "tjejer" och "killar". Det kan tyckas ligga nära talspråk, men alternativet "flickor" och "pojkar", kan ge associationer till betydligt yngre barn. Alternativet "unga män" och "unga kvinnor" skulle skapa en överdrivet stor distans, och dessutom skulle texten flyta på sämre med pronomen uppbyggda av två ord. Att kalla dem män och kvinnor vore missledande, eftersom studien sker bland unga. I alla typerna av samtal har "tjej" och "kille" varit ett självklart och naturligt ordval för både mig själv, ungdomar och personal. Valda delar av anteckningarna redovisas nedan i liten stil och med indrag.

Musikgymnasium

Den första fältstudien sker på ett gymnasium i en större skånsk stad. Skolan erbjuder enbart det estetiska programmet med inriktning musik, en utbildning som är både yrkesförberedande och studieförberedande. Jag gör observationer på två lektioner som har samma pedagogiska upplägg, men med olika elever i årskurs 2. De ska arbeta självständigt. Klassrummet är en liten replokal. Tidigare har de fått text och ackord till Deidres samba och nu ska de arbeta fram ett sätt att spela den tillsammans. I vanliga fall brukar de öva in låtar med en konsert som mål. Idag understryker läraren att det är processen som är det viktiga, såväl den individuella processen som samarbetet. Läraren Jonas ska sitta vid sidan av och se hur de löser uppgiften. Han påminner dem om att en vacker dag kommer detta, att spela utan vägledning, vara deras verklighet.

Ensemblelektion 1

Närvarande är sju elever: Stefan (trummor), Anton (bas), Kalle (gitarr), Henrik (gitarr), Laura (sång), Natalie (sång), Sara (sång), och en lärare: Jonas.⁴⁵

Tjejerna sitter på varsin stol bredvid synten. Killarna sitter vid sina instrument: gitarristerna och basisten bildar en liten grupp. Stefan sitter vid trumsetet i ett annat hörn. Innan de börjar diskuterar Stefan och Henrik hur låten ska spelas. När de har pratat klart vänder Henrik sig till tjejerna: "Så kommer ni in på 6". Henrik ber Jonas spela upp Cornelis Vreeswijks version och den ljuder snart i högtalarna. Killarna spelar med. Tjejerna sjunger inte med.

Cornelis tystnar så småningom och de arbetar sig igenom uppgiften, sjunger och spelar låten.

Nästan uteslutande sker allt småprat i pauserna inom grupperingarna som de sitter. Det vill säga sångerskorna med varandra. Och gitarr-basgänget för sig, de samtalen är trummisen ofta också med i. Henrik är mest drivande för kommunikation och för arbetet med låten, han försöker inkludera alla och har även lätt för att växla några ord med läraren. Annars förekommer minimalt med kommunikation mellan grupperingarna, det gäller både verbal och kroppslig kommunikation som blickar och riktning. Bland sångerskorna tar samtalen om sången inte fart, de tar inte riktigt aktivt ansvar för situationen. De gör inget lekfullt testande. Sara är mer aktiv än de andra två. Hon sjunger starkare och det är i princip bara hon som för samtal med killarna och läraren medan de andra två bara svarar på frågor som riktas till dem personligen. I den mån det förekommer humor är det killarna som skojar.

Jonas har uppfattat att låtens tonart är för hög för sångerskorna. Han uppmanar dem att be om en annan tonart om den inte passar dem.

⁴⁵ Anteckningar från observationer på lektion (1) med elever som läser det estetiska programmet, musik, 2012-05-24

En sammanfattning av lektionen när det gäller genus är att tjejerna uttrycker feminint genus genom att inte ta plats. Deras talade språk såväl som kroppspråk är mycket diskret. Killarna hörs och syns mer och är mer lekfulla. Större delen av all kommunikation sker inom grupperingarna efter kön, även om Henrik och till viss del Sara försöker krossa barriären. De sociala mönstren är till nackdel för tjejerna när det gäller hur väl var och en bidrar till att lösa skoluppgiften.

Ensemblelektion 2

Närvarande är sex elever: Tomas (trummor), Isak (bas), Pontus (gitarr), Linus (gitarr), Anna (sång) och Angelica (sång) och en lärare: Jonas.⁴⁶

Eleverna sitter i samma sorts grupperingar som den förra klassen: tjejerna vid synten och killarna vid sina instrument. Den här lektionen kännetecknas av större heterosocialitet än den förra. Både tjejer och killar sjunger, pratar och skojar. Först spelar de lite uppvärmande som för att känna på situationen. Sedan ger Jonas sin instruktion.

Angelica: Jag tror vi måste höja låten.

De lyssnar på Cornelis version. Tomas, Isak, Pontus, Anna och Angelica spelar och sjunger med. Sedan är det dags att spela. Killarna vill inte höja låten, de tycker att den är nog krånglig som den är. Därför spelar de den i den tonart som anges i noterna.

Tjejerna diskuterar sången. Angelica ställer sig upp och flyttar sig så att gruppen tycks mer sammanhållen. Hon är rastlös och vill att alla kommer igång. Hon ber Isak ha kontakt med henne under spelandet. Anna ställer sig också upp, bredvid Angelica. Angelica sjunger och dansar. Anna sjunger svagt, hon har inte hört låten innan. Angelica kan inte heller låten utan och innan men hon finner sig i situationen, ibland ändrar hon melodin så det ska passa hennes röst. De spelar igenom låten.

I den här konstellationen tycks elevernas placering i rummet inte bestämma kommunikationens vägar. Det gäller såväl språk som blickar och riktningar. När de inte spelar låten sjuder rummet av prövande spel och sång, på alla håll i rummet. Och interaktionen över könsgränserna tycks inte bara ha att göra med lektionens innehåll, det verkar även delvis handla om vänskapsrelationer mellan tjejer och killar. Tomas och Angelica är de mest drivande personerna.

Samtal med lärare

⁴⁶ Anteckningar från observationer på lektion (2) med elever som läser det estetiska programmet, musik, 2012-05-24

Efter lektionerna har jag ett samtal med läraren Jonas. Samtalet är informellt men jag passar på att ta med mig några frågor som dykt upp under besöket. Jag såg nästan bara manliga lärare i korridorerna och frågar Jonas om det även finns kvinnliga lärare på skolan. Det visar sig att av de sju musiklärarna så är tre kvinnliga och undervisar i sång, fyra är manliga och undervisar i instrument. De manliga eleverna är till övervägande del instrumentalister, och de kvinnliga är till övervägande del sångare. En handfull manliga elever har sång som huvudinstrument och en handfull kvinnliga elever har något annat instrument än sång som huvudinstrument. Sedan frågar jag om det finns mönster för hur eleverna väljer låtar, ifall tjejer och killar tenderar att framföra låtar där sången i originalversionen sjungs av någon av samma kön. Han har inte märkt någon skillnad för hur eleverna väljer låtar över den gränsen. Han själv väljer mest låtar med kvinnliga sångare till eleverna, helt enkelt för att tonhöjd och spann av toner ska stämma med alla sångelevernas stämmor. Efter en stunds eftertanke säger han att det nog finns en tendens att killar, om de ska sjunga tjejlåtar, gärna skojar lite kring det, överdriver, och kanske väljer en extrem låt som Barbie Girl. Ett sådant fenomen är ett typiskt uttryck för särskillnad och kan kopplas till Hirdmans beskrivning av könsmaktsordning. Att vara kille och låna uttryck från det motsatta könet åtföljs gärna av ett skämt för att markera att man samtidigt tar avstånd från det. Längre fram i uppsatsen beskriver några ungdomar att en kille som gör saker som förknippas med kvinnligt genus riskerar att betraktas som homosexuell. Att själv skämta kring sitt "kvinnliga" agerande kan vara ett sätt att i preventivt syfte skydda sig från att andra ska skämta på ens bekostnad.

Intervjuer

Intervjufrågorna i sin helhet finns som bilaga, det gör även sammanfattade versioner av intervjuerna. Här redovisas bara de svar som jag bedömer som mest relevanta för mina slutsatser.

Gruppintervju med tre tjejer

Informanterna är tjejer från föregående ensemblelektioner: Sara, Natalie och Angelica.⁴⁷ Alla tre har sång som sitt huvudinstrument. Sara är med i en sånggrupp. Natalie jobbar ibland med sång mot ekonomisk ersättning på en av stadens musikscener. Alla tre övar mycket hemma. Ingen av dem spelar i band. När det gäller musiksmak beskriver de att killar gillar mer rock och låtar med "power" medan tjejer gillar lugna låtar där sången får mer utrymme. Angelica som utmärkte sig genom att ta större plats än övriga tjejer under lektionerna berättar att hon umgås mer med killar än med tjejer. Hon uttrycker sig negativt om tjejgrupper och tjejers sociala kontroll. När jag frågar om tjejernas tillbakahållna roll under föregående lektion svarar Natalie att musiken måste komma på plats före sången och att sångerskorna inte vet så mycket om den instrumentala biten. Jag tycker det låter märkligt att sången med nödvändighet skulle vara ett separat lager som läggs på den instrumentala musiken, med tanke på Angelicas drivande roll i lektion 2 och att de alla går samma utbildning som innehåller musikteori. Bergman upptäckte i sitt fältarbete att tjejer gärna tonar ner sin förmåga i musikpraktiserande sammanhang, men att de låter sina kunskaper synas desto mer i mer formellt styrd undervisning.⁴⁸ Troligen är Natalies och de andra tjejernas diskreta sätt vid lektion två tecken på sådan genusrelaterad nedtoning av kompetens. När jag träffar dem i intervjusituationen tonar betydligt mer medvetna personligheter fram än vad som syntes under ensemblelektionen.

Gruppintervju med tre killar

Informanterna är tre killar som deltog i föregående "ensemblelektion 2": Linus, Pontus och Tomas.⁴⁹ Alla tre spelar i band. Pontus spelar i tre band. Vi pratar om manliga och kvinnliga stereotyper, om musiker på scen, utseende och framtoning. Kvinnor förväntas vara sångerskor som exponerar hud och är sexiga medan män får se ut hur som helst och till

⁴⁷ Intervjuanteckningar från gruppintervju med tre kvinnliga elever i årskurs 2, estetiskt gymnasium, 2012-05-24

⁴⁸ Åsa Bergman, *Växa upp med musik: ungdomars musikanvändande i skolan och på fritiden*, Göteborg, 2009, s.144

⁴⁹ Intervjuanteckningar från gruppintervju med tre manliga elever i årskurs 2 estetiskt gymnasium, 2012-05-24

exempel ha skitigt hår. Det finns även en press på manliga artister att de ska vara snygga och vältränade. Samtidigt löper män en risk att brista i sin maskulinitet om de betar sig i enlighet med kvinnligt genus. Killar som sjunger eller killar som exponerar för mycket hud löper en risk att bli kallade homosexuella, framför allt av andra killar. Utifrån informanternas beskrivning av mäns och kvinnors beteende på scen tycks normen för manliga musikers handlingsmöjligheter innebära ett bredare spektra än kvinnliga musikers. De poängterar att musikernas stilvariationer är mycket beroende av musikgenre. Tjejer som är skickliga instrumentalister är sällsynta men uppskattade. Det varierar mellan de tre killarna huruvida de planerar för en musikkarriär eller inte, men de är överens om att de gärna blir kända musiker om de får chansen.

Förebilders betydelse och ambivalens till genusproblematiken

Ungdomarna visar genomgående en ambivalens när jag pratar med dem. Å ena sidan berättar de engagerat om vissa saker när det gäller skillnad och upprörs över orättvisor. Å andra sidan tycks de vilja tona ner skillnaderna och markera att det är tillräckligt jämlikt nu, att de är fria individer. De här sakerna uttrycks ibland rakt ut, eller så märks det i nyanser som röststyrka, kroppsspråk, tvekan, eller vad de understryker. De skiner ofta upp när de hittar svar som går emot den åtskillnadstes som de förstås anar bakom mina frågor. Intervjun med killarna blir mycket fylligare. De ger oftast utförligare svar och gör utvecklingar. Tjejerna svarar generellt mer skolmässigt, duktigt. På frågan om förebilders betydelse uttrycker samtliga intervjuade att deras förebilder har en avgörande betydelse för deras musikutövande. Som svar på frågan om omvärldens reaktioner på ungdomarnas musikutövande kommer olika aspekter upp i tjej- respektive killgruppen. Tjejerna nämner att omvärlden inte förväntar sig att de ska kunna arbeta med musik professionellt. Killarna berättar att släkten tycker det är roligt att de kan spela och vill gärna höra en låt. Tjejerna tycker att skolan tar tid från musiken, medan killarna upplever att skolan inte tar mycket tid alls.

Gymnasium med yrkesförberedande program

Ensemblelektion 3

Mitt tredje besök på en musiklektion sker på ett annat gymnasium i en större skånsk stad, som har olika yrkesförberedande utbildningar. Den lektion jag besöker är för elever som läser Yrkesintroduktion.⁵⁰ Endast två av nio elever dyker upp på lektionen. Det är inte möjligt att genomföra den typ av observationer och intervjuer som jag planerat för, men jag stannar ändå kvar och väljer att använda några intryck från detta besök i uppsatsen, då intressant information om genus, etnicitet och musikundervisning kommer fram inte minst genom samtal med lärarna. Däremot presenteras detta som ett delvis kompletterande sidospår och jämförande exempel, snarare än som det mest tongivande i studien. Lärarna berättar för mig att en majoritet av eleverna är invandrare, de har ofta föräldrar med låg inkomst och låg utbildning. Många har svaga kunskaper i svenska, i såväl tal som skrift. Närvarande på lektionen är eleverna Ahmed och Maria samt lärarna Jenny och Krister.⁵¹

Först spelar alla tillsammans. Ahmed spelar djembe, Krister spelar gitarr, Jenny och Maria spelar på varsin keyboard. Låttexten är på portugisiska. Jenny berättar för mig att det är ett medvetet demokratiskt pedagogiskt grepp, att sjunga på ett språk som varken lärarna eller eleverna behärskar. Efter en stund måste Maria lämna lektionen för att skriva ett prov i ett annat ämne. Ahmed behärskar en rad olika språk. Nu när han är ensam elev i klassrummet får han i uppgift att sjunga en låt på något av de språk som han vuxit upp med. Efteråt berättar Krister för mig att även detta är ett medvetet sätt att engagera eleverna, att låta dem använda uttryck från den "egna" kulturen. Ahmed är både generad och entusiastisk, han sjunger flera låtar i mik med originalversionerna som playback. Sedan berättar han vad låtarna handlar om. Det är uteslutande olycklig kärlek som är temat. En låt handlar om de där åtråvärda tjejerna man aldrig kan få, de är som stjärnor man inte kan nå.

Samtal med lärare

Det sociala livet på skolan under raster och håltimmar kännetecknas av homosocialitet och etnosocialitet.⁵² Genus uttrycks mycket olika i olika grupper. Det finns en stor machokultur, med grupperingar efter etnisk bakgrund. Bland tjejerna finns både timida personligheter, som Maria. Det finns också grupper som Jenny hänvisar till som "gangstabitches", ett epitet

⁵⁰ Yrkesintroduktion är ett individuellt utformat program, en andra chans för de som inte fått fullständiga betyg i högstadiet att läsa om grundskoleämnena, samtidigt som de får kunskaper inom något praktiskt ämne eller praktik för att komma in på arbetsmarknaden.

⁵¹ Anteckningar från observationer på lektion med elever som läser introduktionsprogram, 2012-05-15

⁵² Anteckningar från samtal med lärare i samband med "lektion 3", 2012-05-15

som hon menar att tjejerna själva inte har något emot. De tjejerna använder ofta könsord och hot i sitt språk. Jenny beskriver lektionerna som en chans att bryta det tydliga genusmönstret och att skillnader mellan tjejer och killar under musiklektionerna knappt märks alls. Krister tycker sig ha märkt en tendens att tjejer sjunger i högre utsträckning än killar. Det finns ett par killar på skolan som Jenny tycker är fantastiska sångare men de vill helst inte sjunga på musiklektionerna. Jag frågar om det verkar ha med gruppsytryck att göra, svaret blir ja. Få av eleverna utövar musik på fritiden. Därför är kunskapen på en jämn låg nivå. Under ensemblelektionerna kan lärarna bestämma vem som ska använda vilket instrument. Eftersom eleverna sällan har en relation till att spela musik finns inte heller tendensen att någon briljerar med sina färdigheter och på det sättet tar mer plats än någon annan.

Ahmeds sätt att beskriva låtarnas budskap om olycklig kärlek, kan jämföras med Jonas kommentar vid slutet av lektion 1: att instrumentalisterna, som i den skolan nästan uteslutande är killar, sällan har uppmärksammat texterna. Däremot återkommer mönstret av sjungande tjejer och att sång bland killar motarbetas av gruppen. Intressanta aspekter är att genus kan ta sig många liknande och motstridiga uttryck med tanke på klass och etnicitet, och att musikklassrummet beskrivs som en möjlig plats att tona ned genusrelaterade beteendemönster. På den här skolan tycks musicerande i relation till varandra, till omvärlden och till en västerländsk kulturindustri inte ha tagit form på samma utpräglade vis som vi sett i de andra fallen. Ungdomarna vid musikgymnasiet har odlat ett starkt musikintresse och flertalet har vuxit upp i ett svenskt och västerländskt sammanhang, där basala behov är tillfredställda och där ungdomar har stort utrymme för att ha fritidsintressen och lägger mycket kraft på att orientera sig och nischa sig socialt och kulturellt med starka influenser från kulturindustrierna.

Ungdomskulturhus för scenkonst

En eftermiddag och kväll besöker jag ett ungdomskulturhus för ungdomar i gymnasieåldern med inriktning på musik och scenkonst. Här finns bland annat replokaler, livescener och ett café. Deltagarna söker sig själva hit och de har stort inflytande över vad verksamheten ska innehålla. Jag får följa ett band under två timmar i en replokal och på kvällen ser jag

spelningar med ytterligare två band. En personal, Felix, har jobbat i liknande verksamheter länge. Han ser, över en tioårsperiod, ett ökat deltagande bland tjejer. Bland de som använder verksamheten är 30 procent tjejer och 70 procent killar. Av de band som repar denna eftermiddag väljer jag att observera det band som består av både tjejer och killar. Detta besök sker före besöket i musikgymnasiet. Det råkar slumpa sig så att samtliga bandmedlemmar är elever vid just detta gymnasium. Linus som intervjuas ovan, samt Anton som deltar i lektion 1 spelar i detta band.

I replokalen

Bandet består av: Anton (bas), Hanna (sång), Jesper (gitarr), Linus (rytmgitarr), Hampus (trummor) och Emma (piano).⁵³ Emma kommer nästan aldrig på repningarna, inte heller den här dagen. Anton som jag har den första kontakten med lovordar Hanna: "Hon är en jävligt grym sångerska!". Han säger också att han själv och gitarristen Jesper är påhittiga i spelet, medan Hanna och Jesper skriver en del egna låttexter. Mest spelar de pop- och rockcovers. Alla fem har en avslappnad klädstil. Jeans, gymnastikskor eller tygskor, t-shirtar med någon enkel tröja över. Tröjorna är nära könsneutrala: kavaj, skjorta, stickat, men de har helt klart snitt som avslöjar att killarnas kommer från herravdelningen, Hannas från damavdelningen.

Till stor del är det Jesper, Hampus och Hanna som tar muntliga initiativ för låtarnas och bandets utveckling. Anton och Linus har något mer diskreta framtoningar, verbalt. Under pauser och mot slutet av repetitionen spelar Hampus, Jesper och Anton lekfullt utanför agendan. Linus deltar inte alltid i spelet, ibland fotograferar han, ibland ligger eller sitter han på golvet, rör sig runt, suckar och gäspar ljudligt och byter ställning rastlöst. Hanna framstår som en stark individ i gruppen, hon hävdar sin och sångens plats väldigt aktivt. Alla är besvärade över situationen med Emmas höga frånvaro men det är Hanna som har kontakt med Emma. Deras samtal är långt ifrån artiga, ofta kommunicerar de genom påhopp, skämt och utskällningar, öppet och rakt på sak, men också varmt. När de kritiserar varandra, är det för det mesta utan krusiduller. Plats är något man tar, man får den inte. Dessa villkor för

⁵³ Anteckningar från observationer på ungdomskulturhus, 2012-05-16

samvaron kan ses som typiskt tillhörande maskulint genus. När bandet har repat klart pratar vi en stund. Det är ingen intervju, mer ett halv-informellt samtal där jag leder dem in på ämnet. Samtalet redovisas i en sammanfattad version som bilaga. Där framgår det bland annat att förebilder från pop- och rockområdet är viktiga, och att de följer förebilder av samma kön. Kändisskap framstår som eftersträvansvärt och en självklar del av motivationen till att utöva musik. Jesper poängterar dock att han framför allt spelar för att uttrycka sig. Jag undrar i vilken bemärkelse han menar att han vill uttrycka sig – för att få utlopp för sina känslor, eller uttrycka sig för att kommunicera med publiken? Han svarar att han menar båda delarna. Då replikerar Hampus kvickt: "Jag vill inte kompa dina känslor!". Utan att läsa in för mycket i en enskild fras, tycker jag Hampus reaktion illustrerar det ständiga förhandlandet om roller och oskrivna regler; i all vänskaplighet måste Jespers allvar brytas med ett skämt. Helt kort kan jag konstatera att den typen av kommentarer inte förekom i intervjun med enbart tjejer. Tankar om kändisskap och att orientera sig efter förebilder tycks alltså centrala för dessa ungdomar. Hanna har en särställning i bandet, hon betar sig inte diskret som en normativ femininitet påbjuder. Hon tar stor plats socialt och verkar viktig för bandets musikaliska agenda. Hon är sträng mot de andra men håller sig till ämnet. Särskilt tre av killarna visar maskulinitetens vidgade ramar genom könsord, rapar, och förolämpningar. Så långt sträcker sig inte Hannas delvis genusöverskridande beteende.

Livespelning

På kvällen gästas ungdomskulturhusets scen av två band från en mindre skånsk ort.

Först ut är ett band med fyra tjejer på keyboard, gitarr/sång, bas/sång, och trumpet/tamburin/trummor. När den första låten spelas gästas bandet av en kille på trummor. När de presenterar låtarna och sig själva sker det med ett fnissande som de fort slutar med i samma stund som de tar kommando över mikar och instrument. Deras kroppsspråk är tämligen statistiskt. Sångerskorna har matchande byxor: korta shorts i olika färger och svarta strumpbyxor.

Nästa band öppnar med en ballad framförd av två killar, en på bas och den andra på gitarr och sång. Sedan kommer resten av bandet: en till gitarrist och en trummis. Även killarna är osäkra i sin presentation och sitt mellansnack, men de har inte det karaktäristiska fnittret. De showar och rör sig mer än tjejerna. Båda banden spelar pop och rock-låtar, killarna spelar en hemgjord låt, resten är covers. Killarnas klädstil tycks individuell.⁵⁴

⁵⁴ Anteckningar från observationer på ungdomskulturhus, 2012-05-16

Jag känner igen tjejernas beteende i den *normativa femininitet*, som Ambjörnsson beskriver att eleverna hon studerade visar upp.⁵⁵ Denna normativa femininitet innefattar egenskaper som måttfull, diskret och lojal. Företeelsen fnitter förekommer ständigt bland Bergmans kvinnliga informanter i en högstadieskola⁵⁶. I detta sammanhang ser jag fnissandet som ett spelat avståndstagande från situationen: att inte verka för seriös. Även det försiktiga kroppsspråket tolkar jag som ett uttryck för genuskategorin tjej. Sångaren i killbandet ser emellanåt ut som att han fullt ut prövar rollen som artist. Även de övriga bandmedlemmarna i killbandet ser ut som en spretigare samling individer, med större lekfullhet än tjejerna. Killarnas beteende kan hänvisas till en normativ maskulinitet, som både innebär större uttryck för individualism och agerande med större gester, än vad som förväntas av tjejerna.⁵⁷

För att kunna relatera observationer och intervjuer till ett större sammanhang redovisas nedan helt kort några strukturer som kan påverka ungdomarnas agerande och möjligheter.

MUSIKLIVETS STRUKTURER

Kulturindustrierna

Begreppet "kulturindustrierna" diskuteras i David Hesmondhalghs "The Cultural Industries" (2007).⁵⁸ Kulturindustrin i singular myntades på 40-talet av de tyska filosoferna Theodor Adorno och Max Horkheimer i sin "Dialectic of Enlightenment" (1947). I exiltillvaro i USA tyckte de sig se att kulturen – som egentligen har en potential att representera högre värden och vara en ifrågasättande kraft – hade reducerats till industritillverkade varor. Industrierna hade

⁵⁵ Fanny Ambjörnsson, *I en klass för sig: genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*, Stockholm, 2004, s 57-63.

⁵⁶ Åsa Bergman, *Växa upp med musik: ungdomars musikanvändande i skolan och på fritiden*, Göteborg, 2009.

⁵⁷ Bergman kallar killars genusrelaterade beteende för "hegemonisk maskulinitet" (Bergman, 2009, s.142,143). Jag vill inte följa Bergman i detta då den utgår från mannens maktöverläge. Min uppsats går mycket lite in på denna könsmaktsordning, inte för att jag inte tror på den eller för att den inte är relevant i sammanhanget, utan för att jag ser den som en generalisering som kräver en diskussion som det inte finns utrymme för här. För mitt syfte är åtskillnadsfaktorer viktigare än maktordningen mellan tjejer och killar. Bland ungdomar är jag inte säker på att killar ser sitt handlingsutrymme som ett maktverktyg, det är möjligt att de även upplever en norm bland killar som kravfylld. Därför väljer jag att ge killarnas genusrelaterade beteende den mer neutrala benämningen "normativ maskulinitet". Som jag skriver i teoriavsnittet, ändrar maskulina och feminina praktiker ständigt form, det konstanta är åtskillnadsprocessen. Därför använder jag här benämningen *normativ maskulinitet* helt enkelt som den normativa femininitetens motsatser, egenskaper som att ta mer plats, och uttrycka större individualitet än tjejer.

⁵⁸ David Hesmondhalgh, *The Cultural Industries*, London, 2007, s.15-17.

makten över varornas form och budskap, och Adorno och Horkheimer tyckte att "masskultur" var en olämplig term, eftersom den indikerar att kulturen skulle vara skapad av massorna; folket.⁵⁹ Adorno och Horkheimer hade en pessimistisk hållning och såg en implicit motsättning mellan "kultur" och "industri". Franska sociologer på 60- och 70-talen valde istället att tala om kulturindustrierna i plural. Deras hållning var inte lika entydigt kritisk mot föreningen mellan kultur och industri. Att tala om kulturindustrierna i plural var och är också ett sätt att markera att det handlar om komplexa strukturer. Som framgår av titeln på Hesmondhalghs bok är kulturindustrierna det område han väljer att beskriva. Den breda benämningen är också lämplig för denna uppsats, eftersom ungdomarna betraktas såväl som utövare av musik – ett traditionellt estetiskt kulturuttryck, som bärare av olika tecken på genus, roller och tillhörighet, med kulturindustriernas utbud som viktiga verktyg.

Kulturindustrierna är en komplex väv av små, mellanstora och enorma företag (konglomerat) som producerar varor eller upplevelser som på något sätt innehåller ett kreativt, estetiskt eller symboliskt värde.⁶⁰ Stora delar av produktionen och konsumtionen sker i väst, med USA i centrum för produktionen.⁶¹ Musik är en utpräglad konstnärlig uttrycksform och tillhör det estetiska kulturbegreppet. Men även till exempel bruksföremål eller en stadspark är symboliskt laddade produkter som kan ge användaren en viss upplevelse och som individen kan använda som markör för hur man vill uppfattas av sig själv och andra. Alla olika produkter blir en del av kulturen i antropologisk mening, som delar i socialt samspel och i gemensamma och olika berättelser om världen och oss. Något som kännetecknar kulturindustriernas senaste decennier är att den ekonomiska och den kulturella sfären har närmats sig varandra.⁶² Att internet började användas av allmänheten i mitten på 1990-talet har fundamentalt förändrat förutsättningarna för såväl producenter som konsumenter.⁶³ Kulturen i bemärkelsen de utpräglad estetiska uttrycksformerna styrs generellt i väst sedan 1970-talet allt mindre av staten. Istället styrs kulturen i högre grad såväl internationellt som lokalt och av näringslivet.⁶⁴ Lokala kulturinslag motiveras inte sällan som

⁵⁹ Theodor W. Adorno, "Culture Industry Reconsidered". Ingår i *New German Critique*, 1975, nr 6, (s.12-19)

⁶⁰ David Hesmondhalgh, *The Cultural Industries*, London, 2007, s.2.

⁶¹ Aa, s.3.

⁶² Aa, s.1 samt Emma Stenström, *Konstiga företag*, Stockholm, 2008.

⁶³ Peter Seipel och Yngve Sundblad, *Nationalencyklopedin*, <http://www.ne.se/lang/internet>, hämtad 2012-08-21.

⁶⁴ David Hesmondhalgh, *The Cultural Industries*, London, 2007.

platsmarknadsföring som ska locka turister och boende till regionen eller staden.⁶⁵

Företagen lägger stora summor på reklam.⁶⁶ Reklamen syftar naturligtvis till att lyfta fram specifika produkter till potentiella köpare men den bidrar till att forma våra drömmar och handlingar. Reklamen utgör också ofta en integrerad del av själva produkterna, detta gäller inte minst det bildspråk och ideal som förmedlas vid exponering och försäljning av populärmusik.

Masskonsumtionen av populärkultur och andra varor är inte så likriktad som den varit under större delen av 1900-talet. När det gäller musik så minskar hitfenomenet, medan fler udda verk konsumeras i större utsträckning. Hitmusiken finns men samtidigt växer en nisch-kultur som ger folk möjlighet att skraddarsy, plocka ihop sin egen smak och sin egen profil.⁶⁷

Dessutom har den digitala tekniken gjort det möjligt för många att utan stora kostnader själva skapa och distribuera sina alster. Den möjligheten är dock inte en garanti för en demokratisk produktion och distribution. Ann Werner visar i sin avhandling att distributionen via internet kan verka både inkluderande och exkluderande.⁶⁸ Mycket är förändrat men annat är mycket likt den kulturproduktion som växt fram främst under 1900-talet och sedan mitten av århundradet. Produktionen är oftast i händerna på vinstdrivande företag, stjärnor betraktas närmast som gudar och TV har en enormt stor roll.⁶⁹

Var hamnar då genusproblematiken i en värld där kanske alla varor och berättelser som cirkulerar är laddade med någon form av symbolik eller budskap? Bilderna av män och kvinnor i medier och kulturindustrier är representationer som både speglar och formar uppfattningar som cirkulerar i verkligheten.⁷⁰ Reklambilder visar ofta stereotypa kvinnokroppar som objekt i underordnad position. Män skildras oftast som kulturvarelser som handlar och tänker. På senare år har även män börjat framställas som kroppar, objekt. Detta kan delvis förklaras med att industrin har förstått att även objektifierade manskroppar kan öka köpsiffror, inte minst har urbana homosexuella män visat sig vara en stark köpgrupp av varor som marknadsförs med sådana bilder. En annan aspekt är så kallad "kommodifierad

⁶⁵ Aa, s.2 samt Jenny Johannisson, *Det lokala möter världen*, Borås, 2006.

⁶⁶ David Hesmondhalgh, *The Cultural Industries*, London, 2007, s.2.

⁶⁷ Chris Anderson, *Long Tail*, (översättning Mia Poletto Andersson), Stockholm, 2007.

⁶⁸ Ann Werner, *Smittsamt: en kulturstudie av musikbruk bland tonårstjejer*, Umeå, 2009.

⁶⁹ David Hesmondhalgh, *The Cultural Industries*, London, 2007, s.3.

⁷⁰ Linda Fagerström och Maria Nilsson, *Genus, medier och masskultur*, Malmö, 2008. Författarna till boken använder termen "masskultur" och avser medier som når väldigt många människor (s.29), i likhet med kulturindustrierna. Jmfr Adorno och Horkheimers tolkning av termen masskultur, ovan, s.24.

feminism”, vilket innebär att företag som riskerar att bli kritiserade av feministiska argument tillmötesgår och använder sig av feministiska poänger.⁷¹ Erotisering av manskroppar är en sådan strategi. De flesta samtida medieforskare menar att kulturindustrins bilder och produkter inte når konsumenterna i form av envägskommunikation, utan konsumenter betraktas som reflekterande och vårt sätt att ta emot intrycken beror på många faktorer såsom kön och ålder.⁷² Generellt bedöms kvinnor i offentligheten hårdare och i större utsträckning efter utseende än män.

Det svenska musiklivet och de kulturpolitiska målen

Traditionellt har svensk stat reglerat och ägt kulturproduktion och produktion i större utsträckning än de flesta västerländska stater. Strukturen finns kvar även om styret delvis har förflyttats till regioner och kommuner och svenskt kulturliv blir mer marknadsorienterat.

Riksdagen fastslog nya kulturpolitiska mål 2009.⁷³ Målen ska /.../styra den statliga kulturpolitiken/.../ och /.../ kunna inspirera och vägleda politiken i kommuner och landsting.”⁷⁴ Kulturpolitiken ska ”främja allas möjlighet till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor” och ”särskilt uppmärksamma barns och ungas rätt till kultur.” ”Politiken ska också stödja konstnärligt skapande och ge plats för konstens förmåga att gestalta, bryta mönster och vidga det möjligas rum /.../”.⁷⁵ I kommentarerna till målen står det också ”Att kommentera och diskutera alla typer av samhällsfenomen och maktstrukturer, även de kommersiella, är en självklarhet för ett fritt kulturliv”.⁷⁶ I målen och kommentarerna om dem nämns exempelvis vikten av kulturell mångfald och särskilda hänsyn till barn och unga, samt handikappade. Genusproblematiken berörs inte specifikt. Men genuskillnader i musiklivet är ingen nyhet. Det sker olika projekt för förändring. Regeringen gav i slutet av 2011 Statens musikverk, Kulturrådet och Konstnärskommittén i

⁷¹ Diskussionen om kommodifierad feminism initierades av Robert Goldman. Med den som utgångspunkt har dess grundstenar och uttryck artikulats av Rosalind Gill. I Linda Fagerström och Maria Nilsson, *Genus, medier och masskultur*, Malmö, 2008, s.54,60.

⁷² Claude Shannon och Warren Weaver, efter Linda Fagerström och Maria Nilsson, *Genus, medier och masskultur*, Malmö, 2008, s.31

⁷³ <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/13/21/04/a7e858d4.pdf>, s.26, hämtad 2012-07-25.

⁷⁴ <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/13/21/04/a7e858d4.pdf>, s.28, hämtad 2012-08-09.

⁷⁵ <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/13/21/04/a7e858d4.pdf>, s.26, hämtad 2012-08-09.

⁷⁶ <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/13/21/04/a7e858d4.pdf>, s.28, hämtad 2012-08-09.

uppdrag att använda åtta miljoner kronor till projekt för jämställdhet i musiklivet under en treårsperiod.⁷⁷ Ett projekt som detta mynnat i är "Genusfällor" där /.../" Några genuskillnader som ska uppmärksammas är att det är vanligast att flickor sjunger och pojkar spelar instrument, att pojkar improviserar medan flickor spelar efter noter /.../"⁷⁸ Ett annat initiativ är riksorganisationen Popkollo som består av åtta ideella medlemsföreningar som framför allt arrangerar sommarkollon för tjejer där de får vägledning och uppmuntran att börja och fortsätta spela.⁷⁹

Musikens plats i det svenska skolsystemet

I grundskolan måste musikundervisning enligt skollagen ske i snitt en timme per vecka. Detta kan jämföras med två timmar som gällde tidigare.⁸⁰ Behöriga musklärare är en bristvara vilket medför att det estetiska ämnet undervisas av lärare utan särskild kompetens, detta gäller inte minst skolor som ligger utanför storstadsregionerna. Vissa skolor väljer att profilera sig med musikinriktning, medan övriga visar en motsatt tendens och ofta måste musklärarna själva kämpa för ämnet. Estetiskt tillval upphörde att vara kärnämne i gymnasieskolan från och med hösten 2011. Istället erbjuder nu skolorna minst ett estetiskt ämne som särskilt tillval.⁸¹

Det generella ämnet musik har på gymnasienivå ersatts med flera olika ämnen, till exempel ensemble som fallstudien skedde i. När det gäller möjligheter att lära sig musik på fritiden finns *kulturskolan* som även erbjuder kurser i andra kreativa ämnen än musik vilket den tidigare motsvarigheten *kommunala musikskolan* inte gjorde.

⁷⁷ "Regeringen satsar 8 miljoner kronor på jämställdhet inom musikområdet", pressmeddelande av Kulturdepartementet, 26 maj 2011, <http://www.regeringen.se/sb/d/14088/a/169461>, hämtad 2012-05-27.

⁷⁸ Håkan Sandh, projektledare för Sveriges musik- och kulturskoleråd, i *Mitt i musiken* efter "Könsroller i kulturskolan under lupp", av TT Spektra, publicerad 2012-05-16, <http://gt.helagotland.se/noje/artikel.aspx?articleid=7687541>, hämtad 2012-07-28.

⁷⁹ Riksorganisationen Popkollo's hemsida, <http://www.popkollo.se/medlemsforening/riksorganisationen/>, hämtad 2012-05-27.

⁸⁰ Josefin Olevik, "Musiktimmen bara en paus i skolan", publicerad i DN 2003-12-29, <http://www.dn.se/kultur-noje/musiktimmen-bara-en-paus-i-skolan>, hämtad 2012-07-28.

⁸¹ <http://www.lararnasnyheter.se/bild-skolan/2010/05/20/elandig-framtid-estetiska-amnen>, hämtad 2012-07-30.

SLUTSATS

I likhet med tidigare studier i liknande sammanhang ägnar sig de musikintresserade tjejerna åt sång medan killarna spelar instrument. En majoritet av tjejerna i min studie uttrycker feminint genus i likhet med gymnasietjejerna vid det samhällsvetenskapliga programmet som Ambjörnsson studerat, nämligen genom att bete sig måttfullt och kontrollerat. Detta manifesteras i klassrummet och i intervjun i form av diskret, kontrollerat kroppsspråk och dialog. För musikskapandet får beteendet negativa konsekvenser då det är svårt att kombinera med ett lekfullt samarbete som tycks vara fruktbart för ensemblespel.

Majoriteten av killarna uttrycker maskulinitet genom att ta större plats verbalt och musikaliskt, de visar på större initiativförmåga och ett mer lekfullt, prövande sätt, såväl med sitt eget instrument som i samarbetet med resten av gruppen. Två av tjejerna i studien avviker från det diskreta beteendet och har drivande roller i musiksamarbetet. De två är också de som tydligast uttrycker att de umgås med fler killar än tjejer, det vill säga att de bryter ett homosocialt mönster som ofta är en verksam ingrediens i genusskapande processer. Båda dessa uttrycker sig på olika sätt negativt om umgänge med tjejer, till exempel menar Hanna att det är hopplöst att spela musik tillsammans med tjejer eftersom de inte är ärliga mot varandra. Intervjuerna visade att tjejerna tar skolan på större allvar än killarna. Men just i ensemblespelet verkar det vara svårt för tjejerna att göra verklighet av den ambitiösa inställningen. Detta kan jämföras med en av poängerna i Bergmans avhandling. Bland högstadiesbarnen som hon studerade visade tjejerna på större kompetens i mer formell undervisning. När ungdomarna jag intervjuar talar om framtida musikerkarriärer tycks killarna mer inställda på att spela i sina band, repa, framträda och knyta kontakter och hoppas på att det ska öppna karriärmöjligheter. Tjejerna spelar inte i band i samma utsträckning och de jag träffar nämner inga särskilda strategier för att ta sig fram. Om tjejer tenderar att ha lättare för formella utbildningsformer och situationer skulle det kunna vara en tänkbar förklaring till varför könsfördelningen är relativt jämn när det gäller att spela instrument både i hemmen och i orkestersammanhang, jämfört med könsfördelningen inom pop- och rockgenrerna.

Att ungdomarnas drömmar och val är starkt influerade av kulturindustrierna är tydligt. De beskriver förebilderna inom musik som helt avgörande för att de alls ägnar sig åt musik och det kändisskap som en musikkariär kan innebära beskrivs som eftersträvansvärt. Bilden av

en sådan karriär är mycket genusorienterad. För att knyta samman genusperspektivet och Bergs resonemang om viljan och förmågan till anpassning tycks det som om överenskommelsen är att individerna i en grupp i första hand ska indelas efter kön, så gör individen oftast val utifrån det handlingsutrymme som gruppen bestämt åt den som är född med en kvinnokropp respektive en manskropp. Förutom den direkta inspirationen från musikindustrin påverkas ungdomarna av sin närmaste omgivning i enlighet med vanor och förväntningar på genusrelaterat handlingsmönster. Lokala relationer och möten med släkt, vänner och klasskamrater reglerar ungdomarnas beteende genom till exempel skvaller, skämt och tillrop. Den sociala regleringen får konsekvenser för vilka roller ungdomarna enklast kan ta i musiksammanhang. Bland alla de band som musikindustrin producerar är den vanliga uppdelningen att både kvinnor och män sjunger och män spelar instrument. Mönstret upprepas i musikgymnasiets lärarkår, där kvinnor undervisar i sång och män undervisar i instrument. Besöket vid en ensemblelektion på den yrkesinriktade gymnasieskolan visade att grupper där de flesta ungdomarna har annan bakgrund än svensk kan visa på andra genusmönster och en annan relation till och andra referenser inom musikindustrin än de som beskrivits ovan. Sannolikt är att samma eller liknande företeelser och fenomen som indikeras i fallstudien kan förekomma inom andra kulturella fält än just musikens.

FÖRSLAG TILL VIDARE FORSKNING

Det som har slagit mig mest under arbetet med uppsatsen är hur starkt musikindustrin påverkar ungdomarnas val och att de nästan uteslutande tycks identifiera sig med och vill bli som artister av samma kön. Det kan vara intressant att följa upp hur barn och ungdomar förhåller sig till genusroller i musikvärlden genom mer omfattande fältstudier. Då även mer ingående relatera detta till pedagogik, till skol- och kulturpolitik samt till teorier om kulturproduktionens ekonomiska aspekter. En teoretisk aspekt som skulle kunna användas ytterligare i liknande fältstudier är diskussionen om vem som är avsändare respektive mottagare av kulturens uttryck, i relation till dels Foucaults maktaspekter, Chris Anderssons

beskrivning av den långa svansens ekonomi som ett system med stor medverkan och brett inflytande, samt till Adorno och Horkheimers kritiska hållning till kulturen som industri.⁸²

SAMMANFATTNING

Uppsatsen syftar till att försöka identifiera och förstå bidragande förklaringar till kvinnors underrepresentation på Sveriges musikscener. Detta görs genom en fallstudie bland gymnasieungdomar i olika musikutövande situationer. Metoden är observationer och intervjuer. Resultatet av det empiriska arbetet bekräftar liknande forskningsresultat om genusrelaterat beteende i musiksammanhang. Respondenterna visar i regel att tjejer beter sig mer diskret i musikskapande sammanhang, medan killar tycks ha ett större handlingsutrymme och är mer lekfulla. Den tidigare forskning om ungdomar och musik som jag tagit del av har varit etnologiska studier och de betonar beteende och identitet. Min undersökning lägger större tonvikt vid att relatera ungdomarnas beteende och omgivning till de maktstrukturer som påverkar ungdomarna. Majoriteten av ungdomarna jag studerat och intervjuat visar sig vara starkt influerade av musikindustrins förebilder och efterhärmande av dessa förebilder tycks ske nästan uteslutande genom att man vill efterlikna förebilder av det egna könet. Skillnaden i beteende är till tjejernas nackdel när det gäller förutsättningar för en framtida musikerkarriär.

KÄLLFÖRTECKNING

Publicerade källor, tryckta

Adorno, Theodor W., "Culture Industry Reconsidered". Ingår i: *New German Critique*, 1975, nr.6, Autumn, (s.12-19)

Ambjörnsson, Fanny, *I en klass för sig: genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*, Stockholm, Ordfront, 2004.

Anderson, Chris, *Long Tail*, (översättning Mia Poletto Andersson), Stockholm, Bonnier Fakta, 2007.

⁸² Se ovan om Foucault s.5-6, Andersson s.26 och Adorno och Horkheimer s.25

Berg, Lasse, *Gryning över Kalahari: Hur människan blev människa*, Stockholm, Ordfront, 2007

Berg, Lasse, *Världens ålder: om rasism, människans godhet och livets mening*, Stockholm ePan, 2001

Bergman, Åsa, *Växa upp med musik: ungdomars musikanvändande i skolan och på fritiden*, Institutionen för kulturvetenskaper, Serie: skrifter från musikvetenskap; 93, Göteborgs Universitet, Göteborg, 2009

Ejvegård, Rolf, *Vetenskaplig metod*, Lund, Studentlitteratur, 2009

Foucault, Michel (förf.), James D. Faubion (red), *Essential works of Foucault 1954-1984*, vol.3, Power, New York, the New Press, 2000

Gillham, Bill, *Forskningsintervjun: tekniker och genomförande* (övers. Emily Jamison Gromark), Lund, Studentlitteratur, 2008

Hesmondhalgh, David, *the Cultural Industries*, 2nd ed., London: Sage, cop., 2007

Hirdman, Yvonne, *Genus – om det stabila föränderliga former*, Malmö, Liber, 2003

Hylland Eriksen, Thomas, *Små platser – stora frågor: en introduktion till socialantropologi*, (översättning: Mats Söderlind), Nora, Nya Doxa, 2000

Johannisson, Jenny, *Det lokala möter världen: kulturpolitiskt förändringsarbete i 1990-talets Göteborg*, Borås, Valfrid, 2006

Plats på scen: Betänkande av Kommittén för jämställdhet inom scenkonstområdet, Statens offentliga utredningar, 0375-250X; 2006:42, Stockholm, Fritze, 2006

Stenström, Emma, *Konstiga Företag*, Stockholm, Natur & Kultur, 2008

Werner, Ann, *Smittsamt: en kulturstudie av musikbruk bland tonårstjejer*, Umeå; h-ström – Text & kultur, 2009

Publicerade källor, elektroniska:

Axelsson, Lotta "P3 Bottennapp för jämställdheten"

http://svt.se/2.35188/1.1856536/p3_bottennapp_for_jamstalldheten&from=rss, hämtad 2012-05-27

Genusnytt, blogg av Pär Ström, citat av signaturen Joe Black:

<http://genusnytt.wordpress.com/2012/02/21/atta-miljoner-till-jamstalldhet-i-musiken/>,

hämtad 2012-05-03

Gymnasium.se:

http://www.gymnasium.se/Kaernaemnen_blor_gymnasiegemensamma_aemnen_d5262.html, hämtad 2012-05-27

Hirdman, Yvonne och Manns, Ulla, Nationalencyklopedin, genus:

<http://www.ne.se/lang/genus/181336>, hämtad 2012-05-07

"Konserter på Gröna Lund sommaren 2012", DN, publicerad 2012-04-25:

http://www.dn.se/Pages/Article.aspx?id=809278_Article&epslanguage=sv, hämtad 2012-05-27

Kulturdepartementet: "Regeringen satsar 8 miljoner kronor på jämställdhet inom musikområdet", pressmeddelande av Kulturdepartementet, 26 maj 2011,

<http://www.regeringen.se/sb/d/14088/a/169461>, hämtad 2012-05-27.

Kulturpolitiska mål, 2009:

<http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/13/21/04/a7e858d4.pdf>, hämtad 2012-07-25

"Könsroller i kulturskolan under lupp", av TT Spektra, publicerad 2012-05-16,

<http://gt.helagotland.se/noje/artikel.aspx?articleid=7687541>, hämtad 2012-07-28

Mediasmart: <http://www.mediasmart.se/?get=content&action=view&id=127-29>, hämtad 2012-08-21

Nationencyklopedin, gruppie: gruppie. <http://www.ne.se/kort/gruppie>, (författare okänd) hämtad 2012-05-30.

Nordin, Svante, Nationalencyklopedin, Frankfurtskolan,

http://www.ne.se/lang/frankfurtskolan?ih_word=1947%20horkheimer, hämtad 2012-08-08

Olevik, Josefin, "Musiktimmen bara en paus i skolan" <http://www.dn.se/kultur-noje/musiktimmen-bara-en-paus-i-skolan>, hämtad 2012-05-27

Plats på scen, SOU 2006:42: div förf. Betänkandet arbetades fram av kommittén för jämställdhet inom scenkonstområdet: Birgitta Englin, Ronnie Hallgren, Anna Lindahl, Kenneth Kvarnström, samt sekreterarna Gunilla Edemo och Helena Salomonson. <http://www.regeringen.se/content/1/c6/06/29/02/4e61f43d.pdf>, hämtad 2012-05-27

Regeringen: <http://www.regeringen.se/sb/d/14088/a/169461>, hämtad 2012-05-27

Regeringen: <http://www.regeringen.se/sb/d/6293/a/62902>, hämtad 2012-05-27

Riksorganisationen Popkollos hemsida:

<http://www.popkollo.se/medlemsforening/riksorganisationen/>, hämtad 2012-05-27

Seipel, Peter och Sundblad, Yngve, Nationalencyklopedin, internet:

<http://www.ne.se/lang/internet>, hämtad 2012-08-21

SOM-institutets undersökning:

http://www.bolla.se/Global/bolla/PDFer/1353567_kulturvanor-i-sverige-1987--2010-som-rapport-2011-23.pdf hämtad 2012-05-27

Sveriges radio:

<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=3358&artikel=3487224>, hämtad 2012-05-27

Sveriges radio: <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=3735&artikel=4419981>, hämtad 2013-01-03

Opublicerade källor, i uppsatsförfattarens ägo

Anteckningar från observationer på lektion (1) med elever som läser det estetiska programmet, musik, 2012-05-24

Anteckningar från observationer på lektion (2) med elever som läser det estetiska programmet, musik, 2012-05-24

Anteckningar från observationer på ungdomskulturhus, 2012-05-16

Anteckningar från observationer på lektion med elever som läser introduktionsprogram, 2012-05-15

Anteckningar från samtal med lärare i samband med "lektion 3", 2012-05-15

Anteckningar från samtal med lärare i samband med "lektion 1" och "lektion 2", 2012-05-24

Intervjuanteckningar från gruppintervju med tre manliga elever i årskurs 2 estetiskt gymnasium, 2012-05-24

Intervjuanteckningar från gruppintervju med tre kvinnliga elever i årskurs 2, estetiskt gymnasium, 2012-05-24

BILAGOR

Bilaga 1: Lathund för observationer

Förekommer åtskillnad?

Finns det olikheter, finns det likheter? hur görs de?

Hur sitter de? Homosociala grupperingar eller heterosociala?

Påverkar de varandras handlingar och val?

Vem tar plats, initiativ, vem är tillbakadragen?

Popularitet/aktiv i musiken?

Vem är bra på musik?

Vem tar för sig av innehållet i lektionen/verksamheten?

Vem är "duktig" i betydelsen lojal mot lärare/vuxna respektive gruppen/grupperingar?

Frågor utifrån det som händer i klassrummet?

Kläder, rekvisita, attiraljer?

Språk, allmänt

Språk kring genusfrågor

Kroppsspråk

Nämns kulturindustrierna, refererar till kulturuttryck, utövare, institutioner?

Motstånd? Någon som är förbannad på könsfördelningen, eller allt genusnack?

Hur viktigt tycks det vara för tjej/kille att vara stereotypt attraktiv? Hur står det i relation till musikutövandet?

Bilaga 2: Intervjufrågor

1. Spelar ni även på fritiden? Band eller själva?
2. Vad får ni för reaktioner när ni berättar för folk att ni håller på med musik?
3. Tycker ni att ni har tillräckligt mycket tid att ägna er åt musiken?
4. Finns det en gräns för hur mycket man får gå in för ett intresse?
5. Får tjejer och killar samma eller olika reaktioner när de gör något musikaliskt?
6. Finns det någon skillnad på vilken musikstil, musiksmak och vilka instrument man förknippar med män eller kvinnor?
7. Är ni mest kompisar med de av samma kön, eller blandat?
9. Kan ni beskriva den typiska manliga/ kvinnliga musikern? Media?, live?, privata spelningar?
10. Hur är män/kvinnor på scen?
11. Hur viktigt är det med förebilder?

12. Vad tycker ni om fenomenet groupies?

13. Statistik visar att det är fler män än kvinnor som jobbar med musik professionellt. Vad tror ni att det beror på?

14. Om man prövar den andras roll, hur tas det emot?

Bilaga 3: Gruppintervju med tre tjejer

Informanterna är tjejer från föregående lektioner på musikgymnasiet: Sara, Natalie och Angelica.

Alla tre har sång som huvudinstrument i skolan och övar hemma. Natalie spelar piano och gitarr hemma. Sara spelar gitarr hemma och så har deltar hon i en sånggrupp. Ingen spelar i band. Sånggruppen använder musiker utifrån vid behov. När de berättar för folk att de håller på med musik så är alla överens om att den vanligaste reaktionen är att de frågar: "Men vad vill du bli?" – i betydelsen att musik inte kan vara ett yrke för dem. De skulle gärna ha mer tid över åt musiken, skolan mycket av deras fritid i anspråk. På min fråga om det finns risk för att man blir för nördig i sitt intresse får jag till svar att det inte finns någon gräns för hur mycket man kan gå in för att spela eller sjunga. Men Natalie poängterar att man inte enbart kan hålla sig till att bli duktig på sitt instrument. Om man ska kunna jobba med det måste man kunna annat också, som att spela i band, bli intervjuad och sitta på möten.

Jag: *Finns det någon skillnad på vilken musikstil, musiksmak och vilka instrument man förknippar med män eller kvinnor?*

Någon av dem svarar att "Killarna är mer rock". Angelica fortsätter: "De vill ha mer så "power"". Vi vill ha det mer lugnt. Och de förklarar att det har med sången att göra, sången får ta mer plats i lugna låtar.

Jag: *Är ni mest kompisar med de av samma kön, eller blandat?*

Angelica [direkt]: Mer killar än tjejer. Hon förklarar att tjejer håller på med skitsnack och intriger, kommenterar vad folk har på sig till exempel. Hon får medhåll från de andra, men på ett som inte är helt övertygande.

De tycker att killar som kan sjunga blir snygga. Förebilder framstår som enormt viktiga. Det blir ett mål för tjejerna att bli som dem. Vi kommer in på frågan om manliga groupies, de tycker inte att det verkar så lockande. Man vill ha fans men inte groupies.⁸³

Snedfördelningen när det gäller kvinnors och mäns representation på landets musikscener förklarar de med att det är fler instrumentalister som är killar, att färre sångerskor behövs. Först råkade jag ställa frågan fel, och sa att statistiken visar att långt fler kvinnor är professionella musiker. Svaret blev då att tjejer är mer bestämda och målinriktade.

De berättar om ett par killar på skolan som leker med sin könsidentitet genom att bära tjejkläder och andra kvinnliga attribut, och att detta i stort sett är accepterat bland övriga elever. Men de tycks medvetna om att det handlar om ett gränsöverskridande och framhåller sin tolerans. I samband med

⁸³ Groupie: (ung kvinnlig) beundrare av (rock)artist som (med andra) ofta är eller hoppas bli artistens älskarinna. groupie. <http://www.ne.se/kort/groupie>, Nationalencyklopedin, hämtad 2012-05-30.

detta nämns skolans skvallerbenägna tjejer som ett eventuellt problem, att de skvallrar, pekar och snackar skit.

Sara vill helt klart satsa på en musikkariär efter gymnasiet. Natalie har redan jobbat en del med sång professionellt. Angelica kommer bara fortsätta med musik på fritiden för att det är svårt att komma in i branschen.

På frågan om låtval, om de sjunger låtar som sjungs av män eller kvinnor i originalversionen, blir svaret att det kvittar.

Angelica måste gå tidigare. Jag frågar de andra två om lektionen (lektion 1) :*”Det var mest killarna som diskuterade låten och ni fick haka på, brukar det vara så eller var det bara idag?”*

De svarar att det funkar bäst så, att musiken kommer före sången. De förklarar att de ju inte vet så mycket om den instrumentala biten så det finns inte mycket att göra innan den finns där som grund.

Övrigt: Sara poängterar att föräldrarna påverkar, att det är viktigt med stöd hemifrån. Natalie säger att andra omständigheter i livet också påverkar musikkariären, som vänner, kontakter och var man kommer ifrån.

Bilaga 4: Gruppintervju med killar

Informanter: Linus, Pontus och Tomas, samtliga närvarade under föregående ”lektion 2”.

Alla tre spelar i band. Pontus har tre band. De får inga särskilda reaktioner när de berättar att de spelar musik. När det gäller kompisar umgås de mest med andra som själva spelar. Släkten däremot tycker det är kul att de håller på med musik och vill gärna höra dem spela en låt.

De är överens om att skolan inte tar så mycket tid från musiken.

Om könsfördelning när det gäller musikstil och instrument räknar de upp några instrument och genrer och vilket kön de associerar till: Hiphop: båda könen (många tjejer i skolan läser producent med inriktning på hiphop), rock: manligt, munspel: manligt, fiol: kvinnligt, cello: kvinnligt, dragspel: manligt (Egil tänker sig en dragspelare med skägg). Egil spelar själv saxofon. Men det uppskattas om en tjej spelar gitarr: Tomas säger att om en tjej tar upp en gitarr och kör ”värsta riffet” uppskattas det mycket och är förvånande. En kille som är en bra sångare uppskattas inte. Men de tror att tjejerna tycker annorlunda.

Jag: *Kan ni beskriva den typiskt manliga och den typiskt kvinnliga musikern?*

Egil: Vadå, den stereotypa?

Jag: *Den typiska, det som man först associerar till.*

De säger att klädstil och stil överhuvudtaget är starkt kopplat till genrer. En kvinnlig musiker beskrivs som sexig, hon måste visa sig. Killar får ha skitigt hår och skägg.

Jag: *Men om en tjej skulle vara så lättklädd här under en spelning på skolan?*

De är överens om att det skulle funka dåligt. Tomas tillägger ”Inga lärare här skulle ju säga: ”Du sjunger bra, men du måste klä av dig lite mer...”. Men det kan ju en producent göra.”

De andra fortsätter att understryka att det beror på genre och att det förstås finns kvinnliga musiker och sångare som inte exponerar sig. Det märks att de är medvetna om att det handlar om stereotyper. Vidare hänvisar de till konkurrens, det finns så många bra sångerskor att klä av sig blir ett sätt att få en kariär. Men också killar bedöms efter utseende. Tomas nämner exemplet Justin Bieber som enligt

honom inte kan sjunga. Om killar och att visa sin kropp framkommer det att en kille kan visa överkroppen om han är vältränad. Egil hade varit på en danstävling, där vinnaren var en kille som hade nättröja, Pontus tror helt klart att det bidrog till att han vann – att han såg bra ut och visade det. Tomas är smal. Han berättar att han hade tagit av sig tröjan under en spelning, för att han var varm. Då hade han fått kommentarer om att han skulle vara böj. De konstaterar igen att en kille måste vara vältränad om han ska kunna klä av sig. Någon tillägger att det också kan funka om man har en riktig kagge. Efter en stunds tvekan justeras kommentaren. Det gäller nog bara om man är etablerad stor artist.

Förebilder beskrivs som avgörande för musicerandet. De tre spelar mycket och ihärdigt och det hade de inte gjort utan förebilderna för inspiration och som mål.

Jag frågar om groupies och de skrattar. Försiktigt säger de att det är något positivt. För Tomas hade det varit drömmen att när han var 14-åring och hormonstyrdd. Men nu vill han hellre vara med samma tjej varje gång.

Jag: *Kvinnliga artister med manliga groupies då?*

Tomas: Jag tror inte det funkar för, det var som det jag sa innan, det blir det här snoppmätandet igen (se nedan) " En kille vill gärna prestera mer, han vill inte vara med någon som har presterat så bra/är så duktig/har så hög status.

Liksom tjejerna knyter de den kvinnliga underrepresentationen på landets musikscener till att killar är instrumentalister och därför finns det fler jobb och tjejer sjunger och blir fler som konkurrerar om varje jobb. Uppfostran och miljö lyfts också fram som bidragande faktorer. Tomas säger att man står vid ett vägskaft ungefär vid 18 års ålder. Valet står mellan att primärt ägna sig åt att jobba, eller satsa på musiken och betrakta jobb som något man gör vid sidan av för att kunna finansiera musiken.

Linus vill inte satsa på en musikkariär. Han har gått musikgymnasium för att få högskolebehörighet, samtidigt som man får tre roliga gymnasieår. Pontus ska ha musiken som fritidsintresse, men tackar inte nej om något av hans band plötsligt slår igenom. Tomas ska satsa på en musikkariär.

Linus säger att alla vill bli kända om chansen kommer. De andra håller tveklöst med.

Övrigt:

Pontus tycker att man ska släppa det här med genus. Vissa saker gör oss olika och så ska det vara. Annars tycker han att alla ska göra det de vill, vi är ju alla individer.

Jag: *Men kan det verkligen vara en slump att nästan alla tjejer här sjunger och killarna spelar instrument?*

Tomas hänvisar återigen till förebilder, att det finns många kvinnliga sångerskor, och manliga instrumentalister.

Jag: *Måste förebilder vara av samma kön? Har ni både manliga och kvinnliga förebilder?*

Pontus räknar upp en rad kvinnliga artister som är hans förebilder. Han lyssnar mycket på japansk musik och punk. Tomas nämner några kvinnliga förebilder: Joan Jett och Rita Ford i Runaways. "De var faktiskt jävligt bra för att vara tjejer". (Vi tittar alla på varandra och skrattar, det var ju olämpligt sagt med tanke på mitt ärende.) Men han rättar sig fort och säger att han menar att de var bra för att vara kvinnliga musiker på den tiden, när det knappt fanns några tjejband.

Tomas: Sen är det det här sjuka med ras också" Vissa nazister och skinheads och sådana kan inte ha Jimi Hendrix som förebild bara för att han är svart.

Pontus känner inte igen sig i problemet.

Jag (till Pontus): *Du sa att vi ska fortsätta vara olika på vissa sätt, på vilka sätt är vi olika?*

Pontus: Det är bara kroppen.

Tomas: Det är på högstadiet som det händer. På lågstadiet är alla med varandra. Sen på högstadiet kommer uppdelningen. För killarna handlar allt om snoppmätning, de bara tävlar om allt och ska vara störst och bäst. Och tjejerna börjar sminka sig och sådant. Men inte för mycket, då är det kört. Sen var det såhär: Det var en kille som skröt om att han hade legat med jättemånga tjejer, alla bara: [illustrerar med att klappa uppmuntrande]. Men när en tjej sa likadant, fick hon horstämpel.

Linus och Pontus håller med, de känner igen sig från sina erfarenheter. Och de tycker det är orättvist. De understryker att det är annorlunda och mycket öppnare på många sätt här på deras estetgymnasium, och det är de glada för.

Tomas: Men på andra linjer som SAM⁸⁴ har de nog kvar det som det var på högstadiet.

Tomas berättar att han var mobbad i flera år under uppväxten. Sjuan gick bra, men sen var han lite av en "outsider". Han ville inte vara med i snoppmätningsskulturen. Så beskriver han hur det kunde vara när han spelade trummor i skolan, då verkar det som att han fick en tillfällig frizon från hierarkin. De andra eleverna stannade upp och lyssnade. Det hände också att det flockades tjejer omkring honom när han spelade, och det gillades inte av hans plågoandar.

Bilaga 5: Samtal med bandet i replokalen

Jag förklarar att jag har iakttagit dem med ett genusperspektiv och frågar dem om de brukar uppfatta några skillnader mellan tjejer och killars musikutövande. Frågan är uppenbarligen inte ny för dem och samtalet flyter på, de tangerar några av de frågor som jag hade utarbetat för de längre intervjuerna i studien, utan att jag behöver ställa dem.

De nämner självmant könsstatistiken bland de som tar del av ungdomskulturhusets verksamhet. Jesper berättar att av de arton band som spelar här består bara ett band av enbart tjejer.

Jag frågar Hanna om hur hon upplever att hålla på med musik bland tjejer jämfört med killar. Hon svarar omedelbart att det inte funkar alls för henne att sjunga i tjejgrupper. Tjejer brukar ge komplimanger i onödan, de säger att det låter bra även när hon sjunger helt fel. Hon gestikulerar mot de övriga i bandet och säger att de är hennes tre bästa vänner och hennes pojkvän, och att de verkligen kan kommunicera rakt med varandra.

Under repetitionen tyckte jag att det fanns en större respekt, eller omsorg om Hanna, språkbruket var i regel mindre burdust mot henne. Därför frågar jag dem om det ändå finns någon skillnad inom bandet, hur de kan vara mot varandra, visa irritation och kritik. Först svarar i princip hela gruppen att det inte finns någon skillnad. Men snart inflikar en av killarna att de trots allt inte säger vad som helst till Hanna. Hanna håller med. Hon kan säga vad som helst till killarna men de kan inte säga vad som helst till henne.

Jag: *Är det någon skillnad på vilka instrument man spelar om man är kille eller tjej?*

Alla är överens om att tjejer oftast är sångerskor. Hanna tycker att fler killar borde sjunga eftersom de är så snygga när de gör det. Jesper nämner att de typiska sångerskorna är ungefär som Whitney Houston. En av killarna tillägger att det är attraktivt och intresseväckande om en tjej spelar gitarr eller bas. De andra instämmer. Hanna tillägger att de skulle föredra att ha en tjej på bas om de kände någon som var bra. De kommer även fram till att piano, och kombinationen sång och piano är typiskt tjejer.

I samtalet framgår det också att tjejer måste smycka sig, medan killar kan se ut hur som helst. Bristen på kvinnliga förebilder lyfts fram som en starkt bidragande faktor till tjejers underrepresentation.

⁸⁴ Samhällsvetenskapliga gymnasieprogrammet

Jag frågar dem om framtiden, om de vill syssla med musik professionellt. Hanna känner att det förväntas att man måste vara galen som Lady Gaga för att kunna slå igenom som sångerska. Svaren och diskussionen som följer handlar uteslutande om kändisskap och turnéliv, sammanfattningsvis kunde Hampus, Jesper och Anton tänka sig en karriär inom Sverige och eventuellt några länder till. Jag blir förvånad över deras fokus på kändisskap och ber om en kommentar. Jesper förklarar att det är musiken som är viktigast, och att uttrycka sig.

Jag: *Uttrycka sig för att få utlopp för sina känslor, eller uttrycka sig för att kommunicera med publiken?*

Jesper: Både och.

Hampus: Jag vill inte kompa dina känslor!